

KRÁSNA

01

2020

OSTRAVA

BULLETIN OKRAŠLOVACÍHO SPOLKU ZA KRÁSNOU OSTRAVU | ROČNÍK VIII.

EDITORIAL

Vážení čtenáři, milí přátelé,

první číslo letošního ročníku bulletinu Krásná Ostrava vychází v náročných časech pandemie, která přinesla mimořádná opatření ze strany státu, omezující mimo jiné běžné sociální kontakty mezi lidmi. Řada lidí sedí u sdělovacích prostředků a napjatě sleduje křivku demonstrující počet nemocných, jiní naopak raději média přestali sledovat, aby se zbytečně nevystavovali ještě většímu stresu. Věříme, že oběma skupinám přijde vhod i pár řádků, které je na chvíli od koronaviru, procent smrtnosti, počtů respirátorů a roušek přivedou k jiným tématům.

Na následujících stránkách se v textu Ilony Rozehnalové dozvíte více o historii sadu Milady Horákové a jeho plánované revitalizaci. Na konci roku 2019 a na začátku roku 2020 jsme ztratili několik významných osobností – básníka Milana Andrássyho, básníka a novináře Güntera Motýla a překladatelku a knihovnici Martu Trnkovou. Za jejich odkazem se ohlížejí básník a novinář Ivan Motýl, literární historik Pavel Hruška a historik Petr Šimíček. V dubnu 2020 si připomeneme půlkulaté výročí osvobození Ostravy. Historička Nina Pavelčíková se v této souvislosti vrací k při-

běhu Sýkorova mostu v roce 1945. K tomuto tématu přinášíme i unikátní svědectví paní Danuty Puffové. Nabízíme recenzi na knihu Hornické vdovy, jež byla nominována cenu Magnesia Litera. Jan Lenart ohledává důvody úspěchu hornického regionu Krušné Hory, který se stal památkou UNESCO, jež by mohly být inspirací pro hornickou krajinu Ostravska. Věnujeme se také problematice rozšíření kapacity ostravské spalovny. Zavedeme vás k pomníku věnovanému esperantu a zavzpomínáme na 100 let spotřebního družstva Budoucnost v Ostravě.

Přejeme vám všem hodně sil a zdraví a slovy klasiků z Osvobozeného divadla se těšíme na shledanou v lepších časech.

Za redakci Krásné Ostravy Monika Horsáková

CO DÁL SE SADEM MILADY HORÁKOVÉ?

ILONA ROZEHNALOVÁ

Sad Milady Horákové je jedním z nejzajímavějších parkových prostorů města, který byl v roce 1994 vyhlášen významným krajinným prvkem. Již několik let se vedou diskuse o tom, jak daný park revitalizovat, zejména s ohledem na fakt, že se jedná o bývalý městský hřbitov. V lednu 2020 se ve zpravodaji městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz objevil článek o chystané rekonstrukci této zelené oázy, mimo jiné s tím, že by na pozemku měla vzniknout (v minulosti veřejností i odborníky kritizovaná) in-line dráha.¹ Na konci února proto Antikvariát a klub Fiducia uspořádal odbornou diskusi, na níž se veřejnost dozvěděla bližší podrobnosti o aktuálních plánech radnice i problémech spojených s uvažovanou revitalizací sadu.

Z HISTORIE SADU

Sad Milady Horákové je cenným veřejným prostorem s pohnutou minulostí. Na jeho území se kdysi nacházel městský hřbitov, také židovský hřbitov a nalézá se zde i hromadný hrob asi 231 německých civilistů, zavražděných v průběhu května a června 1945. Rovněž tu stávala význačná architektonická památka – kubistické krematorium od architekta Vlastislava Hofmana z let 1922–1925, jež patřilo mezi originální a velmi pozoruhodné umělecké realizace nejen v kontextu Moravské Ostravy. Právě v tomto krematoriu byly spáleny ostatky osob zastřelených gestapem za odbojovou činnost během druhé světové války, obětí bombardování či poválečného běsnění, skončili v něm popravení z časů stalinismu i mrtví z velkých hornických katastrof. Krematorium bylo barbarsky zbořeno koncem 70. let a celé místo se následně proměnilo na sadový prostor. Kubistický objekt nahradila kašna, v současnosti bohužel metamorfovaná na květinový záhon se zanedbaným dlážděním. Zdejší židovský hřbitov zanikl v roce 1984, náhrobky byly částečně přeneseny na nové židovské pohřebiště ve Slezské Ostravě (mnoho jich ale podlelo zkáze, tj. byly zničeny, rozebrány či zakopány), těla zde od-

¹ Zastupitelé schválili rozpočet na rok 2020. *Zpravodaj Centrum* [online]. 2. 1. 2020 [cit. 2020-3-9]. Dostupné z: https://moap.ostrava.cz/cs/moapu/media-a-zpravodajstvi/zpravodaj-centrum/rok-2020/Zpravodaj_01_2020_v2_TISK.pdf

počívajících asi 6 000 židovských obyvatel však – v souladu s židovskou tradicí – nedošla nikdy exhumace a leží v sadu dodnes.

Jakmile daný prostor ztratil svou funerální funkci a proměnil se na oddechovou zónu, začala do parku postupně přibývat umělecká díla. Nejvýdatnější dávkou artefaktů přinesl rok 1994, kdy v něm zakotvily realizace z Mezinárodního sympozia prostorových forem, jež se konalo v Ostravě v letech 1967, 1969, a po nucené „normalizační“ odmlce, během níž byla řada děl zničena, znovu též v roce 1993. Na počátku 90. let se tak podařilo do sadu umístit čtyři původní plastiky a doplnit je posléze souborem dalších čtyř soch, které vytvořili umělci, jejichž díla během 70. a 80. let minulého století komunistický režim zlikvidoval. Všechny plastiky pak byly rozhodnutím Útvaru hlavního architekta města Ostravy instalovány do sadu Milady Horákové, a to podle propozic samotných umělců či zúčastněných architektů a organizátorů sympozia. Vznikla tak jedinečná galerie výtvarných artefaktů od předních českých i zahraničních tvůrců a nejdůležitější umělecká sbírka pod širým nebem na území Ostravy. V posledních letech díky dotaci města náš okrašlovací spolek šest soch z tohoto unikátního souboru sympoziálních plastik opravil, zbývající dvě díla pak nechal restaurovat ostravský magistrát. Více informací o těchto plastikách naleznou zájemci v předchozích číslech bulletinu *Krásná Ostrava*.²

PLÁNY NA REKONSTRUKCI SADU

Zhruba v poslední dekádě se začaly objevovat úvahy o nutné revitalizaci sadu, která by obnášela nové výsadby dřevin, kácení a ořezy těch stávajících, opravy chodníků a parkového mobiliáře, doplnění veřejného osvětlení, případně další větší či menší zásahy do podoby tohoto významného prostoru. V roce 2010 se zrodil projekt cel-

kové revitalizace sadu z dílny zahradní architektky Magdy Cigánkové – jeho integrální součástí se na přání tehdejšího zastupitelstva obvodu Moravská Ostrava a Přívoz staly například umělý kopec pro zimní sáňkování, dráhy pro in-line bruslaře a koloběžkáře či „agility park“ pro výcvik psů. Uvažovalo se rovněž o tom, zda sympoziální plastiky případně nepřesunout na nová místa, hlavním argumentem se stal jejich špatný stav, ale také celkově neutěšená podoba sadu. V této souvislosti se objevil i značně necitlivý návrh jednotlivé sochy rozmístit v jakémsi špalíru podél hlavní komunikační osy. Tímto řešením by se však popřel samotný princip uměleckého díla jako prostorové formy, která plně funguje jen v sepětí s určitou konkrétní lokalitou, a nemůže být tedy nahlížena podobně jako obraz v galerii. Jakékoli nepromyšlené, byť jen dílčí přesuny daných děl mohou navíc výrazně narušit také celkový výraz tohoto jedinečného souboru.

V roce 2017 se pak v médiích objevily informace o novém projektu na revitalizaci dotčeného sadu,³ včetně záměru tehdejšího vedení centrálního městského obvodu přesunout jednu ze zdejších soch, konkrétně plastiku „Labuť“, před budovu radnice Moravské Ostravy a Přívozu (jde o bývalou spojitelnou). Proti této myšlence, jež by v případě své realizace de facto vedla ke zničení promyšlené kompozice soch v sadu Milady Horákové, protestovali členové našeho spolku a dopisem požádali ostravský magistrát, aby takovéto jednání městskému obvodu neumožnil.⁴ Naše aktivita se naštěstí setkala s pozitivní reakcí zastupců města, a socha tak zůstala na svém místě. V letech 2017–2019 jsme se spolkem Fiducia požádali v rámci nového dotačního titulu města Ostravy určeného na revitalizaci veřejných prostor o dotaci na opravu čtyř sympoziálních plastik,

3 SVOBODA, Tomáš. Ostrava plánuje proměnu strašidelného sadu, stane se rájem dětí a sportu? *Patriot* [online]. 15. 2. 2017 [cit. 2020-3-9]. Dostupné z: <https://www.patriotmagazin.cz/ostlava-planuje-promenu-strašidelného-sadu-stane-se-rajem-deti-a-sportu>

4 Dopis ohledně záměru přemístit plastiky ze sadu Milady Horákové. *Okrašlovací spolek Za krásnou Ostravu* [online]. 20. 4. 2017 [cit. 2020-3-9]. Dostupné z: <http://www.krasnaostrava.cz/dopis-ohledne-zameru-premistit-plastiky-ze-sadu-milady-horakove>

2 IVÁNEK, Jakub. Mezinárodní symposium prostorových forem. *Krásná Ostrava* [online]. 21. 9. 2017, V(3), 6–9 [cit. 2020-3-9]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2017/10/kros-18_nahledne.pdf

posléze pak ještě dalších dvou soch – odborných restauračních prací se zhostili sochaři a restaurátoři Tomáš Skalík, Jan Šnéberger a Martin Kubica. Zároveň jsme vedli jednání se zástupci obvodu Moravská Ostrava a Přívoz na téma, zda by nebylo vhodné na případnou revitalizaci sadu vypsát architektonickou soutěž.

JAK DŮSTOJNĚ PŘIPOMENOUT ZESNULÉ OSTRAVSKÉ ŽIDY?

Jak jsem zmínila na začátku tohoto článku, v lednovém zpravodaji městského obvodu byl otištěn článek pojednávající o projektu připravované revitalizace sadu s tím, že by její součástí měla být i in-line dráha. Následně klub Fiducia uspořádal odbornou a pro širokou veřejnost přístupnou diskusi, jež všechny případné zájemce podrobně informovala o tom, co je vlastně v daných místech doopravdy plánováno. Zúčastnili se jí místostarosta městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz Rostislav Řeha, architektka Iva Seitzová (autorka aktuálního konceptu revitalizace sadu), městský architekt Ondřej Vysloužil a předsedkyně ostravské židovské obce Milena Slaninová. V téměř dvouhodinové diskusi se hosté věnovali tomu, jak uvažovaná rekonstrukce parku souzní s jeho značně pohnutou minulostí, ale také s významnými kulturními stavbami, jež by měly v následujících letech vzniknout v těsném sousedství dané lokality (jde především o objekt koncertní haly, jež se má stát součástí Domu kultury či novou vědeckou knihovnu přezdívanou Černá kostka). Zásadní informací se stal fakt, že aktuální analýza připravovaného projektu je nyní pozastavena právě kvůli plánované stavbě koncertní síně, která do prostoru sadu poměrně výrazně zasáhne (půjde především o zadní trakt celého objektu) a následně významně ovlivní své blízké i vzdálené okolí. Odhadovanou míru celkových proměn podrobněji ukáže až dokumentace pro územní řízení na tuto stavbu (načrtne, kudy budou k hale proudit lidé, v kterých místech má být situováno parkoviště a podobně). V projektu revitalizace by se tak mohlo, podle vyjádření ar-

chitektky Ivy Seitzové, pokračovat ve chvíli, kdy bude dokumentace hotová, tedy zhruba v druhé polovině roku.

Zástupce obvodu během debaty dementoval všeobecně kontroverzně přijímanou informaci o vzniku in-line dráhy s tím, že pokud by se něco takového v daných místech skutečně realizovalo, nejednalo by se ve výsledku o ryzí sportoviště, spíše jen o jakousi dílčí možnost občanů projet se na in-line bruslích po zpevněných cestách v sadu, a ujistil veřejnost, že takováto zpevněná plocha se vyhne místům bývalého židovského hřbitova. Právě diskuse o zdejším židovském pohřbišti (o jehož existenci pohříchu ví jen málo Ostravanů, nepochybně i proto, že není v parku dostatečně připomenuto) a jeho budoucnosti vzbudila poměrně dost emocí a vášnivé reakce. Ukázalo se, že v současných úvahách investora není prozatím zahrnut nějaký důstojný a pro širokou veřejnost srozumitelný odkaz k této skutečnosti, ačkoli v daných místech stále odpočívá na šest tisíc našich někdejších židovských spoluobčanů.

Původní židovský hřbitov vznikl v roce 1872 (pohřbívat se na něm přestalo v roce 1965 a zrušen byl roku 1984) a jeho území se nachází v majetku ostravské židovské obce. Stará se o ně příslušný městský obvod, nicméně bez svolení židovské obce není možné na onom pozemku cokoli učinit, a to právě s ohledem na zde pohřbené příslušníky židovské komunity (nedaleký, v 90. letech minulého století vybudovaný objekt modlitebny Církve bratrské na území bývalého pohřbiště nezasahuje). Jak v debatě upozornila předsedkyně ostravské židovské obce Milena Slaninová, na daných místech se pod zemí stále nalézají ostatky asi 6 000 židů, přičemž dle pravidel židovského náboženského práva zvaného halacha není možno hroby zrušit – stejně jako je zapovězeno zde jakkoli stavět či provádět různé pozemní úpravy. S ostatky zesnulých nelze jakýmkoli způsobem manipulovat a těla nesmí být exhumována, naopak musí natrvalo zůstat v mís-

tě svého uložení. Podle židovských zvyklostí by měl být zachován i náhrobek, což je však v případě někdejšího ostravského židovského hřbitova problém, neboť zdejší náhrobky (macevy) byly na konci komunistické éry většinou barbarsky zničeny, mnohé pak skončily zahrnuty hlínou ve vykopaných jámách a jen asi 50 z nich se podařilo zachránit – tyto se pak dočkaly převozu na nový židovský hřbitov ve Slezské Ostravě. Pod zemí pak v rámci sanace hřbitova koncem 80. let skončila nejen většina náhrobních desek, ale rovněž mnohé knihy a cenné předměty pocházející z původní obřadní síně. S upřesňující informací v této souvislosti na debatě vystoupila paní Libuše Salomonovičová (autorka soukromého archivu Ostravanů židovského původu, jenž čítá přes 20 000 položek), která uvedla, že část náhrobků je ukryta pod asfaltovou plochou dnešního parkoviště nalézajícího se hned vedle sadu. Někdejší existenci hřbitova tak dnes dílčím způsobem připomíná pouze památník sochaře Karla Hořínka a architekta Víta Plesníka, věnovaný všem židovským spoluobčanům pronásledo-

vaným během druhé světové války.

V diskusi s veřejností pak novinář Ivan Motýl navrhl poměrně originální řešení toho, jak vhodně uctít v sadu pohřbené židovské spoluobčany – dohledáním a vyzvednutím dosud zachovaných židovských náhrobků či jejich fragmentů a jakousi následnou rekonstrukcí židovského pohřebiště. Poukázal na fakt, že daným způsobem se již podařilo obnovit pietní místa například v Bratislavě, Poznani, Praze či nedalekém Hlučíně. Někteří z účastníků debaty nebyli podobnému řešení příliš nakloněni, nicméně je zcela nepopíratelné, že ostravská židovská komunita (už jen pro svůj historický význam a zásluhy na formování Ostravy) si zaslouží důstojnou připomínku svých příslušníků pohřbených na území sadu. Místo svého posledního odpočinku v něm, tj. na původním hřbitově, nalezla mimo jiné řada osobností, kupříkladu majitel známého ostravského pivovaru Markus Strassmann se svou chotí i jejich syn Richard, přední knihkupec a nakladatel z Přívozu Ignatz Buchsbaum, také dr. Ernest Lieftschotz, syn majitele známého ostravského

obchodního domu Rix, architekt a stavitel Felix Neumann se svými rodiči, vrchní rabín dr. Jakob Spira a mnozí další.

PROBLÉMY SADU A JAK JEJ REVITALIZOVAT?

Vedle horkého tématu důstojného odkazu k památce ostravských židů, jež v původních projektech bohužel chybí, se diskuse stočila i na budoucnost sympozičních plastik, stav a proměnu místní zeleně, nevhodnější trasování cest (případně z jakého materiálu by měly být), na koncepci zdejší cyklostezky či návaznost sadu na okolí a celkovou proměnu ulice 28. října. Jako problém se kromě chybějících financí ukazuje fakt, že revitalizace sadu Milady Horákové je prozatím připravována bez koordinace se statutárním městem Ostrava. Hosté debaty nicméně připustili coby vhodné řešení zapojit do celého projektu samo město i nedávno vzniklý ateliér městského plánování MAPPA. Podle jeho zástupce, architekta Ondřeje Vysloužila, se připravuje komplexní analýza ulice 28. října s požadavkem proměnit – v souvislosti s připravovanými velkými kulturními stavbami – tuto páteřní ostravskou komunikaci na kvalitně koncipovanou funkční městskou třídu a vhodným a citlivým způsobem ji napojit na historické centrum. V současnosti daná ulice pro pěší Ostravany představuje cosi na způsob bariéry – bez její zásadní proměny si dost dobře nelze představit ani transformaci samotného sadu Milady Horákové. Ten bude rovněž významným způsobem formován přilehlými kulturními institucemi (budoucí koncertní síň či knihovnou a s nimi souvisejícími stavbami a prostory, například parkovišti a podobně), jejich existence podstatným způsobem ovlivní jeho následnou podobu a charakter. Naskytá se tak mj. otázka, zda je vůbec vhodné zabývat se myšlenkou případného sportovního využití v parku, nárokují-li si uvažované kulturní stavby – jaksí již ze svého principu – spíše cosi jako klidovou zónu (tomuto pojetí nahrává též výše zmíněná skutečnost o zde stále přítomných lid-

ských ostatcích). V minulosti se rovněž hovořilo o nějaké vhodné trvalé připomínce někdejšího kubistického krematoria (rozkládalo se na místě dnešní kašny, resp. kruhového květinového záhonu). V loňském roce mohli návštěvníci sadu v rámci festivalu Landscape alespoň zhlédnout zajímavou intervenci, kdy se krematorium na svém původním místě dočasně „reinkarovalo“ v podobě zmenšeného dřevotřískového modelu této unikátní stavby.

Z hlediska již naznačené, dosud plně nevyjasněné symbiózy zamýšlených budoucích kulturních institucí s parkem se jako problematická jeví i skutečnost, že středem sadu je vedena poměrně frekventovaná cyklostezka, přetínající jej ve směru od ulice 28. října k sídlišti Fifejdy. Již dnes tak v parku dochází ke kolizi funkce odpočinkové a sportovní. I proto se účastníci diskuse ve Fiducii zamýšleli nad tím, zda by nebylo možné cyklostezku přemístit z centra sadu na jeho okraj tak, aby nedocházelo k nepříjemným kolizím kupříkladu ve chvílích, kdy bude do sadu po jeho rekonstrukci a vybudování kulturních staveb v blízkém okolí logicky proudit mnohem více lidí, než je tomu doposud.

Dalším ožehavým tématem diskuse se stala údržba a obnova parkové zeleně. Podle místostarosty Rostislava Řehy je v sadu nutno obnovit stárnoucí zeleň a v aktuálním projektu se také počítá na základě provedené inventarizace s kácením cca stovky stromů (ze stávající asi tisícovky).

Momentálně v něm probíhá prořezávání keřů, tato praxe však byla z publika podrobena kritice s tím, že v Ostravě ve veřejných prostorech (a ani parky či sady nejsou výjimkou) téměř absentuje tzv. keřové patro, jež je důležité z několika hledisek (jako ochrana před prachem, účinný prostředek ke zlepšování mikroklimatu či nezbytné životní prostředí pro řadu živočichů, mj. určitých druhů ptáků odedávna svázaných s městským prostředím). Protiargumentem se stala otázka bezpečnosti eventuálních návštěvníků parku, nicméně podle biologů je druhově pestré složení

zeleně nenahraditelnou podmínkou pro biodiverzitu městského přírodního prostředí a bylo by dobré s výsadbou keřů v budoucím sadu v hojně míře počítat. Během diskuse s veřejností navrhla architektka Milena Vitoulová jako další vhodné opatření nahradit některé stávající asfaltové plochy mlatem či jiným materiálem, odpovídajícím klidovému režimu parku, argumentovala přitom tím, že podobný typ povrchů se používá ve městech i frekventovaných parcích (například v hojně navštěvovaných pražských Letenských sadech). Odmítla obavy z případné nákladné údržby takového řešení chodníků, které se staly hlavním argumentem pro plánovaný zpevněný povrch jednotlivých tras v sadu Milady Horákové. Zmínila také otázku další existence současných drobných staveb, které budou pravděpodobně v kolizi s novostavbou koncertní haly.

Podle městského architekta Ondřeje Vysloužila v současnosti v sadu převládají negativa nad pozitivy. Za důležité považuje pečlivě zvážit, jak v revitalizaci daného prostoru pokračovat, a to právě s ohledem na zřejmý fakt, že výše zmínované plánované kulturní stavby dodají celé lokalitě novou dynamiku a do značné míry si ji podmaní. Vyslovil se pro tzv. soft řešení, v jehož první fázi by se vyřešila zdejší problematická zeleň a případné dosadby stromů a keřů, eventuálně by proběhly nezbytné opravy chodníků, části mobiliáře a dalších prvků s tím, že by se projekt nadále připravoval v koordinaci všech účastníků zainteresovaných v dané problematice (magistrátu, centrálního městského obvodu, MAPPA, židovské obce i architektů budoucí koncertní síně) a celková revitalizace by začala až poté, kdy bude postavena nová knihovna a koncertní hala.

Základní otázkou tak nyní je, jakou dominantní funkci, případně jaký rejstřík dalších funkcí, by měl sad Milady Horákové v budoucnu naplňovat. Stejným problémem se jeví důstojná připomínka zdejších mrtvých. Nejde přitom jen o v těchto místech pohřbené někdejší židovské

spoluobčany, podrobnější vysvětlení směrem k široké veřejnosti zasluhuje i existence hromadného hrobu na území parku, do nějž byli krátce po válce svázeni němečtí civilisté, umučeni a bez soudu popraveni ve sběrných táborech nacházejících se na území Ostravy (historikové odhadují počet zde uložených obětí odvetného poválečného běsnění na 231). Vedle pietní roviny by měl sad nepochybně nabízet i široké možnosti oddechu a rekreace. Zkrátka je nutno připravit daný projekt tak, aby se jeho výsledkem stal kvalitně revitalizovaný parkový veřejný prostor, místo, jež bude dobře fungovat a stane se oblíbenou a vyhledávanou lokalitou pro mnohé zdejší obyvatele. Na tyto a podobné úkoly by podle mě bylo nejhodnější vypsát architektonickou soutěž – v tomto duchu náš okrašlovací spolek v minulosti vystupoval i směrem k vedení městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz. Poměrně hezkým příkladem kvalitní realizace na základě architektonické soutěže je kupříkladu před několika lety revitalizovaný Komenského park v centru Zlína, jenž se z neatraktivního a víceméně průchozího místa proměnil na originálně koncipovaný a obyvateli hojně navštěvovaný veřejný prostor (výjimečnost této realizace posléze potvrdily i tituly Park roku 2015 a Park desetiletí⁵). V blízké budoucnosti navíc sad Milady Horákové obklopí architektonicky mimořádné stavby, jejichž podoba rovněž vzešla z architektonických soutěží a byla podrobena odborným diskusím a pečlivému zkoumání. Obdobnou péči, tedy poctěný a citlivý přístup a širokou paletu možných řešení, z nichž se v architektonické soutěži vybere to nejlepší, adekvátní k pohnuté historii parku a přiměřené rovněž k jeho přírodním hodnotám a dalším budoucím funkcím, by si podle mě plně zasloužil i sad Milady Horákové.

5 BABKA, Václav. Revitalizace prostoru Parku Komenského ve Zlíně. *Archiweb* [online]. [cit. 2020-3-9]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/revitalizace-prostoru-parku-komenskeho-ve-zline>

TELEFONNÍ ČÍSLA PRO MILANA ANDRÁSSYHO

IVAN MOTÝL

Smrt ostravského básníka. A letos počátkem roku to hned muselo být i množné číslo. Smrt básníků.

Když 22. ledna zemřel literát a také můj otec Günter Motýl, básník Milan Andrassy se druhý den e-mailem omlouval, že nepřijde na jeho pohřeb. „Je mi líto, ale jsem blbě nechodící, spíše padající.“ Milan také děkoval za otcovu báseň o jedné ostravské krčmě, kterou jsem přiložil k parte. „Tou tátovou básní jsi mi připomněl ten děsivý pajzl, Mrtvolu.“ Milan měl pajzly rád, ve skutečnosti ho „neděsily“, jen si uvědomoval, že v takových výčpech je konečnost nějak blíže.

„Kde je ten Ježek? Jsem bloudil a pak nasrán. Teda ta Ostrava se stává nějakým latinskoamerickým městem, na počet obyvatel a básníků,“ psal mi Milan v jiném e-mailu nedlouho předtím, když nemohl najít kavárnu Sádrový ježek, v níž se od minulého roku scházejí každé pondělí ostravští básníci.

„Já se zjevím, ale nebudu přednášet, protože mi schází část chrupu. To zažiješ, moloděc, taky,“ svérázně mi ohlásil návštěvu u Ježka již o měsíc dříve. Loni v létě chtěl zase dorazit na oslavu nedožitých sedmdesátky Jaroslava Erika Friče v mariánskohorské putyce Daliborka (Forman). „Přijdu. Už jen proto, že jsem tam jeden čas chodil. V parčíku mezi tramvají a Daliborkou se dobře spí, když vyjde počasí,“ oznámil. A nepřišel.

A už také do žádné pozemské putyky nedejde.

Básník Milan Andrassy zemřel v pondělí 17. února, v jedenašedesáti letech. Smrt to byla náhlá a dá se říct, že záutočila ze zálohy. Smrt už taková bývá, však o ní jednou Andrassy také napsal: „Tam někde cosi je / a za mnou mrtví / dávni / a žádné vysvětlení.“

Publikovat začal v osmdesátých letech, v roce 1987 mu vyšla básnická prvotina *Atomová kóhouti* v edici mladých básníků Ladění pražského nakladatelství Mladá fronta. Andrassy věděl, že v Ostravě zrovna moc dobrých básníků potkat nemůže, proto již tehdy navázal kontakt s mistry. A asi nejvíce se sblížil s Ivanem Wernischem, kterého od osmdesátých let navštěvoval na pražské Loretě. V devadesátkách vydával poezii hlavně časopisecky, například v Literárních novinách, přičemž tuhle dekádu zakončil temným cyklem básní ve sborníku *V srdci Černého pavouka*: „Ve větru cáry upotřebených duší / roztržené zbytky snažení / zamlklí skřítki strnulí ve sněhuláky.“

V novém tisíciletí zatoužil po další sbírce a občas mě informoval o jednáních s nakladatelstvím Protimluv, která prý vypadají nadějně. Příliš ho však nebavilo se nakladateli připomínat, v tomhle směru byl zatrpklým skeptikem. „Nějak jsem prostě na vydávání zanevřel. Píšu ale pořád a mám básní na více sbírek, třeba někdy ještě něco vydám,“ řekl mi v roce 2016 v rozhovoru pro web Ostravan.cz.

V devadesátkách ze sebe chrlil beatnické verše, v novém tisíciletí přibýlo mystiky, druhou knihu poezie už ovšem vydat nestačil. V e-mailu mi ale jednoho dne přistála jeho sbírka *Příroda je hnus*, za kterou ho prý Ivan Wernisch velmi pochválil. „Jen kdo to stvořil: / Alláh, Jahve, Otec, Syn a moudrý Duch? / Alláh je špatný vrah / Jahve voda bez láhve / a Otec, Syn a moudrý Duch jen nebezpečný puch,“ přemítal v tomto rukopisném svazku.

V posledním roce před smrtí mi většinou volal z jediného důvodu, sháněl se po různých telefonních číslech. Nejčastěji, a kupodivu stále znova, po kontaktu na básníka Petra Hrušku. V den, kdy zesnul, jsem se vpravdě nekřesťansky opil a o mobil přišel. Nemám tušení jak, už před půlnočí jsem totiž nad svou myslí zcela ztratil kontrolu. Ale je docela možné, že jsem ten mobilní telefon ještě stačil předat Milanovi někde na samém břehu řeky Styx, aby měl konečně k dis-

pozici všechna ta numera na kolegy ostravské literáty. Vždyť jsem měl v kontaktech pořád čísla i na Jana Balabána, Jaroslava Žilu anebo Hnáta Daňka a Ivana Landsmanna. Ta se teď Milanovi asi hodí nejvíce...

ČAS JE PŘESNÝ

Čas je přesný – nastavil jsem ho
ve smutku tramvajové dopravy
vedle šíleně uplých kalhot
pes vlka dávno v sobě zadával
nikdy přesně nevím jestli je to ctnost
nebo pitomost

(1987, ze sbírky *Atomoví kohouti*)

POHLED Z BALKONU

Nebe je modré
stromy jsou zelené
no a co
komíny kouří, listí spadlo

psi serou na trávník
poblil jsem umyvadlo

(z rukopisné sbírky *Příroda je hnus*, 2016)

Stála je sněžná tma a sivý jezdec se plahočí ve sněhu

Kůň s obrovskými kopyty prošlapává cestu na sever

Tam někde v jeskyní je věštba

Tak takhle, kurva, nepíšu

Chtěl jsem psát o občanské povinnosti a zodpovědnosti

Tak třeba:

Nikdy nešukejte ženy nebo přítelkyně, které jsou už vázány

Protože se budou rozvazovat

Nastává peklo, i když se tomu říká láska

Chodte k volbám, protože to je zábava, ale taky nuda

Když tam nepůjdete, nic se nestane

Většinou v době voleb prší, alespoň nezmoknete

Dobrá rada, které se nedržím:

Vykašlete se na písmenka

Ta dávají dohromady slova

Ty vytvářejí věty

Myšlenky, myšlenky, myšlenky

Čtení, čtení, čtení

(ze zasláního rukopisu, 2013)

Meinung ist Freiheit

*Am, die
meinung ist Freiheit
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

*Die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person
ist die Freiheit der Person*

Milan Andrásy při čtení v klubu Les v roce 2016. Foto Jan Baka

POD VÍČKY HŘBITOV, NEBO JABLOŇOVÝ SAD?

PAVEL HRUŠKA

Když jsem se večer, ve středu 22. ledna, dozvěděl v ostravském Absintovém klubu Les velmi smutnou zprávu, že týž den kolem poledne zesnul ve věku 79 let básník a novinář Günter Motýl, značně mě to zarmoutilo. Byl otcem mého dobrého přítele, a tak jsem ho trochu znal, hodně jsem ho obdivoval a měl ho upřímně rád. Věděl jsem sice, že je na tom několik posledních měsíců zdravotně dosti špatně a za sebou má v poměrně krátkém čase řadu léčebných pobytů v různých zdravotnických zařízeních (statečně bojoval se zákeřným onemocněním), přesto jsem tak trochu doufal, že jej ještě několikrát budu moci spatřit při tom, jak na nějakém básnicko-výtvarném večeru v Hlučíně či Ostravě soustředěně předčítá jeho účastníkům své vlastní verše. Jedinou drobnou útěchou v té neradostné zvěsti sejevila informace, že ze světa odešel doma a pokojně, v rodinném kruhu, na selhání srdce. V myslí mi vzápětí vytanul trochu roztržštěný úryvek jedné jeho básně (verše: „staří básníci.../ v trávě života povídají si se smrtí... / z očí kanou jim krystalky soli na přítomný krajíc chleba“) a objednal jsem si půllitr piva, který jsem pak vypil – byť s jistými obtížemi – na ex na básníkovu počest. Možná by i sám Günter Motýl byl tímto mým smutným gestem, touto poněkud přihlouplou pivní panychidou, malinko potěšen – pivo míval rád a pochvalně se o něm zmiňoval i ve svých verších (o pár dní později jsem se pak od jeho syna Ivana dozvěděl, že ještě několik hodin před otcovým skonem si spolu vychutnali sklenici plzeňského).

Günter Motýl pocházel z rodu majícího své kořeny v historicky těžce zkoušeném Hlučínsku. Když v roce 1940 v Petřkovicích u Ostravy spatřil světlo světa, jeho otec právě sloužil v německém wehrmachtu (kam musel, tak jako všichni mužští obyvatelé „prajzske“, povinně narukovat). Válku sice přežil, ale přišel v ní o ruku a zemřel

poměrně záhy po ukončení světového konfliktu, v době, kdy jeho syn navštěvoval teprve třetí třídu obecné školy. Na tyto traumatické zážitky z dětství Günter Motýl později zavzpomínal v autobiografické črtě s příznačným názvem *Hlučínsko v krvi vykoupané* a motivy válek, vojsk a padlých vojáků mají významné místo i v jeho verších. Po studiích na opavské průmyslovce se jeho první novinářskou štací stala v 60. letech Večerní Plzeň, coby básník přispíval pak do řady tehdejších literárních časopisů, např. Sešitů pro mladou literaturu, Literárních novin, Tváře, Plamene, Hostu, rovněž do regionálních periodik typu ostravského Červeného květu. Básník a jeden z redaktorů dnes již legendárních Sešitů Petr Kabeš připravoval koncem 60. let v nakladatelství Mladá fronta k vydání sbírku veršů Güntera Motýla pod názvem *Slova* – k tomu však bohužel nikdy nedošlo. Během normalizace, následující po vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území tehdejšího Československa, zanikla některá nakladatelství i časopisy a z práce byl vyhozen také novinář Günter Motýl – potkal jej osud tak charakteristický pro mnohé intelektuály a svobodomyšlně uvažující jedince. Od chvíle svého vyhazovu mohl být zaměstnán už jedině v manuálních profesích, a tak se z nezbytí s rodinou přestěhoval z Klatov na Ostravsko a stal se tu dělníkem na plynojemu v areálu NHKG.

Na kulturu, zejména pak na literaturu a poezii, však nikdy nezaněvřel. Ostatně cosi jako trvalá a niterná, nezištná a svým způsobem až sebezníčající, a i proto obdivuhodná provázanost s tvorbou kulturních statků je u Motýlů něčím na způsob nezrušitelného osudového údělu (Günterův syn Ivan je novinářem a spolu s bratrem Petrem i vynikajícím básníkem, jeho žena Hermína, s níž se seznámil během své vojenské služby v oblasti Šumavy, zase dlouhé roky pracovala coby dramaturgyně ostravského Divadla loutek). I nadále četl knihy a psal básně, byť jen pro velmi omezený okruh přátel a sympatizantů, a posléze, v roce 1982, vydal též samizdatový výbor ze své poezie pod názvem *Kratinky*. Motýlův dům se stal i ja-

kýmsi neformálním místem řady intelektuálních schůzek a diskusí, které se tehdy – za časů nesvobody – mohly odehrávat jen mezi důvěrně známými lidmi. Teprve na konci 80. let mu bylo umožněno krátce pracovat jako redaktor Svobodného slova. Za listopadové revoluce patřil Günter Motýl k zakládajícím členům ostravského Občanského fóra a posléze se mohl opět navrátit ke své původní novinářské profesi. V letech 1991–1996 působil v redakci Lidových novin, stál u zrodu Moravskoslezského dne a psal i pro některá další lokální periodika (mj. Region Frýdecko-Místeko). V roce 2011 mu pak v ostravském nakladatelství Repronis vyšla kniha veršů *Ještě tak aby oči slzely*, jakýsi průřez jeho básnickou tvorbou z 60. a 80. let minulého století.

Býval zkrátka člověkem celoživotně a tak nějak na staroškolský způsob oddaným literatuře a poezii. Vlastní verše ochotně předčítal i ve svém pozdním věku, zejména na básnických večerech a kulturních událostech, které spolupřítel jeho syn Ivan (ten se rovněž zmínil o tom, že ještě loni v prosinci či letos v lednu, ač často nedobrovolně upoután na lůžko, sprádal jeho otec směrem do budoucna rozličné literární plány a uvažoval i o vydání nové básnické sbírky). V paměti si vyvolávám některá vystoupení Güntera Motýla, například ta v přívozké Galerii Rubrum, v klubu Hudební bazar či hlučinské Galerii Wurst, ale také třeba na akcích ostravské části literárního festivalu Měsíc autorského čtení, významné přehlídky autorů poezie a prózy každoročně pořádané brněnským nakladatelstvím Větrné mlýny na pódiiích několika evropských měst. Když býval vyzván, aby přednesl své texty, obvykle si nejprve poposunul brýle směrem k očím (záhy mu opět sjely na špičku nosu, takže podobný pohyb několikrát zopakoval), odkudsi vytáhl verši popsané papíry a s drobným komentářem k jejich vzniku se dal do čtení. Působil při tom všem sympaticky „postaru“ a i malinko nemotorně – člověk se neubrání lehkému dojetí a také veskrze příjemnému pocitu, že se na okamžik navrací kamsi do autentické atmosféry 60. let. Nedo-

vedu si nějak vůbec představit, že by divákům a posluchačům přečetl báseň třeba z mobilního telefonu (jako to dnes někteří autoři již běžně činí). Ač zpravidla nejstarší ze všech účinkujících na oněch všelijakých literárních večerech a kulturních skrumážích, nikdy si ani v nejmenším nehrál na nějakého „barda“ či zasloužilého poetu, jemuž by – už vzhledem k jeho věku – mělo být dopřáno privilegium udělovat všemožné rady či předávat zkušenosti mladším adeptům básnického řemesla. Choval se vždy neuvěřitelně skromně a nenápadně, ale zároveň s jakousi uměřenou a samozřejmou noblesou a důstojností – v kárované košili se svými tak trochu staromódními brýlemi (kdybych ho neznal, tipoval bych jej na první pohled na středoškolského učitele matiky či chemie) a ještě dosti hojnými, leč spořádaně na stranu učesanými prošedivělými vlasy mi připomínal ony rodičovské postavy otců tak, jak jsem je znal kupříkladu z dětské četby sešitů s obrázkovými příběhy Rychlých šípů (snad mi jeho syn Ivan tato rozpustile obdivná přirovnání odpustí).

Také si dobře pamatuji, jak Ivan Motýl během jakéhosi hospodského večera zavzpomínal na dobu, kdy ještě se svým otcem a celou rodinou bydlíval v malém rodinném domku nalézajícím se v samém centru Ostravy, na tehdejší ulici Revoluční (dnes Českosobratská), v prostoru přiléhajícím k současné prodejně pracovních pomůcek a oděvů. Tato jejich nemovitost posléze musela nedobrovolně ustoupit plánovanému rozšíření silnice, k němuž mělo dojít v 80. letech minulého století (podnes se na tomto místě nachází toliko opuštěná travnatá pláň), takže se Motýlovi přestěhovali do nedalekého Hlučína (a jaksi symbolicky tam přebývali na ulici Ostravské). Své vyprávění tehdy Ivan doprovodil podivuhodnou vzpomínkou: zmínil se o tom, že pokaždé, když se jeho otec navracel ze svého nuceného zaměstnání v NHKG (tramvajová linka tehdy končila na výstavišti Černá louka), čekával na něj v parčíku před hotelem Imperial jejich černý kocour Mikeš a doprovodil ho vždy domů až ke vstupním

dveřím – následně pak opět kamsi zmizel. Čert ví, jakým tajemným zvířecím způsobem býval zpraven o rozpisu jednotlivých směn svého pána a o časech příjezdu příslušné tramvajové soupravy (snad vše vytyšil nějakým kočičím šestým smyslem), nicméně se prý onen popisovaný rituál pravidelně opakoval po celý ten čas, co domek rodiny Motýlů stával na svém místě v ostravském centru. Možná že něco takového se může přihodit pouze básníkům.

Poslední rozloučení s Günterem Motýlem se uskutečnilo v sobotu 25. ledna v ludgeřovickém kostele sv. Mikuláše. Jeho tělo spočinulo v rakvi před oltářem, v lavicích zasedli příbuzní, přátelé a známí, doprovodit jej na závěrečné pouti přijela též řada novinářů a literátů. Skutečnost, že jde mimo jiné i o pohřeb básníka, s velkým citem a neobvyklou pokorou ve svém kázání zohlednil i zdejší farář Václav Koloničný. Úvahy a pasáže z bible v pohřební homilii doplnil též citacemi několika veršů z oné výše zmíněné, za autorova života jediné vydané sbírky (den před obřadem ji obdržel od jeho synů a velmi pozorně si ji pročel) – a ač se na úvod upřímně vyznal z toho, že mnoha textům, jak sám řekl, „nerozumí“, stalo se mu vzrušující tajemství obrazné básnické řeči vhodnou analogií a inspirací k úvahám o propastné hloubce a nevyzpytatelnosti lidského životního údělu. Během celé zádušní mše pan farář ani nejmenším náznakem nevystupoval v roli nějakého neomylného „duševního terminátora“, disponujícího vyčerpávajícími a věroučně přesnými odpověďmi na palčivé otázky lidské existence, ale na všechny přítomné působil mnohem spíše jako někdo, kdo – už jen z úcty k pochovávanému básníkovi a jeho poezii – „pouze“ nahlas a otevřeně přemítá o skutečnostech, k nimž je člověku možno se tu a tam maximálně jen přiblížit – o to působivěji a pohnutěji vyzněla jeho slova. Po onom vpravdě důstojném a dojemném obřadu (tři básnické texty svého otce při něm přečetl i syn Ivan) byly ostatky novináře a básníka Motýla převezeny v mrazivém a větrném dni na nedaleký hřbitov v Hlučíně-Březinách a zde

uloženy do připraveného rovu. Celý tento veskrze poctivý a dojemně naléhavý funus (snad to zde mohu takto razantně a přímočaře říci) skončil pak v přátelském kruhu u výtečného guláše a piva v hlučínské hospodě U Bětky, kam občas s oblibou zavítal i Günter Motýl. Číšnice, která nás tam obsluhovala, když zaslechla jeho jméno, ukázala na nedaleký stůl (v sobotním odpoledni dosud prázdný) a prohlásila: „Tady, tady ještě před deseti dny seděl, pil pivo a četl noviny...“

Novogotický ludgeřovický kostel sv. Mikuláše, majestátní stavba z červeného režného zdiva tyčící se na kopci nad obcí, představoval pro Güntera Motýla důvěrně známé prostředí. Zde byl pokřtěn a ve své již zmiňované autobiografické črtě popisuje v jedné z pasáží též oltářní prostor tohoto svatostánku a všimá si v něm i alegorického vyobrazení Božího soudu – „Čeká také na mě?“ ptá se následně sám sebe. A rovněž i jeho poezie, ať už ta vydaná či dosud pouze rukopisná, je místy plná podobných otázek, podstatných a těžkých sebereflexí... Říkám si: třeba by mu na některé z nich mohl alespoň částečně odpovědět zase jenom nějaký básník... a definitivně pak asi jediné Bůh. A spolu s ludgeřovickým panem farářem, jehož z díla petřkovického rodáka zaujal mimo jiné i verš vyzdvížený do titulu tohoto článku, přeji Günteru Motýlovi, aby mu pod víčky natrvalo zůstal toliko onen „jabloňový sad“, to aby básníkovy oči snad příliš „neslzely“. A za sebe bych mu pak k tomu přání rád přidal ještě i nějakého toulavého černého kocoura, který by čas od času zavítal na jeho hrob.

Günter Motýl (uprostřed) v roce 1968 v redakci Večerní Plzně.

VOJÁCI

Ty víš co je za domem?
Tak řekni jak tam leží

Zutínání nebo spící
Pod víčky hřbitov nebo jabloňový sad?
Tak řekni kdy se probudí
a co pak budou pít
I řeč ti zabili
a vodu zkravili?

Miláčku můj tak bílé ruce mají
Postříleli je spící
Uvidíš jak z nich vyskakují vši
A ústa pod ostružiním
jak jim černají

O HRDOSTI

Zákruty noci Kdo mi odestele
A čím se budu hřát
Až jednou v rozvrzaném těle
pýše prozradím svůj pád?

I.

Na venkově teď
k večeru svěsí záclony
a v pokoji kde právě
rozestavili nábytek
rozžehnou všechna světla

Ale není to básník
kdo do okna hodí kámen
a kapkou žluče
potřísní výplň zrcadel
Přesto právě na něj pustí psa

(z cyklu *Je nebe, peklo?*)

ZA MARTOU TRNKOVOU (1932–2019)

PĚTR ŠIMÍČEK

Na sklonku loňského roku, v poklidné době svátků vánočních, odešla opravdu vzácná žena, pro ty nejbližší inspirativní duše, věrná přítelkyně a opravdová kamarádka, paní Martička, jak ji všichni mile oslovovali. Z ostravské kulturní krajiny zmizela nepřehlédnutelná „osůbka“ a svérázný „človíček“, tak nějak by se nejspíše vykreslila ona sama. Potkávali jste ji spolehlivě na místech probouzejících její bezbřehý zájem o umění a svět slova. Pravidelně se zjevovala na nejrůznějších kulturních či historických přednáškách, vzdělávacích pořadech, autorských čteních, křtech nových knih a dalších podnikcích podob-

ného druhu. Přes den byla vždy moc ráda mezi lidmi a s lidmi, večery trávila s knihou doma.

Její život utvářel svět psaného slova ve všech myslitelných podobách, stále něco četla a „študovala“, zpravidla více knížek současně, čerstvá vydání objevovala zásadně v knihkupectví Academia, starší tituly, které ji chyběly v knihovně (což vždy velmi těžce nesla), lovila nejraději v podzemí antikvariátu ve Fiducii, jiné si půjčovala v Knihovně města Ostravy, kde řádku let vypomáhala a navázala tam milá přátelství. Ve všech jmenovaných institucích si místní dobré duše Martičku pamatovaly, myslely na ni, schovávaly jí cenné výtisky a zvaly ji na všechny podniky, o kterých věděly, že ji potěší. A vášně čtenářskou doplňovala její další celoživotní láska – „mužička“, jak s oblibou říkávala. Především opera a překlady libret, letitá práce na divadelních programech

pro Národní divadlo moravskoslezské, společné poslechy hudebních skladeb s přáteli. Lásku k psanému slovu, hudbě i výtvarnému umění jí předával od mládí tatínek, pedagog, spoluzakladatel Radiojournalu v Ostravě, který se pohyboval v blízkém okruhu přátel prvního ostravského starosty Jana Prokeše, spolupodílel se na založení Domu umění a přispíval do mnoha dobových uměleckých periodik. Jeho činnost a prvorepublikovou noblesu si Martička nesla celý život, vyzářovala z ní při každém rozhovoru či setkání.

Její profesní dráhu lemovalo umanuté celoživotní „studium“, které zahájila v neradostných padesátých letech v Bratislavě na filozofické fakultě germanistikou a rusistikou, přednáškami z dějin hudby a německé literatury. Po návratu do rodné Ostravy pracovala pak celý život v knihovnách, nejdéle v jazykovém oddělení vědeckotechnických informací Vědeckovýzkumného uhelného ústavu v Radvanicích, kde využila své jazykové dovednosti, překládala odborné texty a sepisovala podrobné rešerše jinojazyčných knih. A při tom všem se stále vzdělávala, sháněla zakázané knihy, systematicky rozvíjela a doplňovala domácí knihovnu, obohacenou díky její vášni pro tisk archivem novinových výstřižků. V roce 1982 složila v milované Bratislavě rigorózní zkoušky a na své fakultě získala doktorát. Martička zažila ve svém životě dvě totality, nacistickou i tu delší komunistickou, se všemi těmi všudypřítomnými strachy, lhaním, pokrytectvím, a proto jí návrat svobody do vlasti po listopadu 1989 přinesl neskutečnou radost, úlevu a životní zadostiučinění. Demokratické hodnoty, ve které po celý život věřila, si personifikovala především do osobností a odkazu milovaných státníků – Tomáše Garrigua Masaryka a „našeho milého Vašíka“, jak roztomile říkala Václavu Havlovi.

Během povídání u čaje, který stával na miniaturním ostrůvku nezaplněného místa – vše ostatní na stole a v celém starosvětském obývacím pokoji, vlastně i v dalších pokojích, bylo zaplněno hromadami novinových článků, divadelních pro-

gramů a stohy právě čtených knih – jsem pokaždé propadal obdivu vůči jejímu širokému záběru, tomu, s jakou lehkostí procházela krajinami historie, literatury a hudby až k líčení krás krajiny dalmatské, kterou milovala a opěvovala. S úctou jsem sledoval, kolika cizími jazyky s lehkostí a jistotou vládla. A tady nemohu nevzpomenout na ten její vlastní, zcela jedinečný jazyk, rozverný a archaický, neznám nikoho dalšího, kdo by ve své řeči uchoval a zcela přirozeně používal všechny ty groše, kočince, mošny, budníky, chosasy a další roztodivné výrazy. Závan z dob minulých nasycený neustálými variacemi svérázných novotvarů.

Před necelými dvěma roky obrátil zavedený rytmus jejího života zcela naruby nečekaný povichr v ulici nedaleko jejího domu. Martička nešťastně upadla, čekala ji nemocnice, nelehká operace, po ní hojení a náročná rehabilitace, Čeladná, Radvanice a na závěr divokého kolečka hospic v Mariánských horách. Toto jinak příjemné místo s ochotnými lidmi si pro sebe pojmenovala jako „sirotčinec“, bral ji tam smutek a stesk po bytě na Zborovské. Občas se tam na pár hodin s doprovodem autem podívala a pak zase zpátky do Mariánek. Ale ona chtěla domů nastálo, chtěla to tak moc, že se stal skoro zázrak – tvrdohlavě si, jak to dobře uměla, probojovala velký návrat do milovaného bytu. A byla z toho moc šťastná. Jenže po pár měsících přišel pád druhý a již osudný. Začalo vše znovu, útrpné kolečko nemocnic a ústavů. Ale ten chvilkový dotek, poslední důvěrné rozloučení s knihami a domovem, ve kterém prožívala své dětství za první republiky, za války i v poválečných letech spolu s rodiči a ve kterém pak po jejich odchodu žila sama celý život, za ten vybojovaný návrat jistě stál.

Martě Trnkové patří vděk za její lásku, pozornost, zájem o druhý a bohatý knižní odkaz. Ten dnes obohacuje knihovny několika kulturních institucí či „lidiček“, které měla ráda a v posledních letech jim knihy podle jejich odborného zaměření promyšleně předávala.

HORNICKÉ VDOVY – NEZNÁMÉ HRDINKY

ZUZANA ZEMANOVÁ

Malé (a dosud mladé) nakladatelství Dcera sestry, sídlící v Želešicích u Brna, vydalo na podzim 2019 publikaci s názvem *Hornické vdovy*¹, svým zaměřením i zpracováním ojedinělou a pozoruhodnou. Ačkoli o hornických samotných se psávalo zvláště v době před rokem 1989 velmi často, vždy se na ně pohlíželo především z hlediska pracovních výkonů, jejich soukromý a rodinný život stál mimo centrum pozornosti. Po listopadovém převratu se média začala orientovat na jiná témata, těžba uhlí současně procházela útlumem, a tak se i hornické povolání začalo z veřejného

povědomí vytrácet, případně bylo vnímáno jako něco zastaralého, spjatého s bývalým režimem. Dodnes přitom mnozí z nás tuto profesi vykonávají a podstupují denně rizika spojená s prací pod zemí. V posledních letech ovšem jako by se ostravský region začal ke svým hornickým kořenům znovu více hlásit a i z ostatních částí republiky sílí zájem o tuto oblast.

Důkazem může být právě kniha *Hornické vdovy*. Kniha nominována na Magnesii literu (předmluvu k ní napsal člen našeho spolku, historik Martin Jemelka – poznámka redakce) poprvé v souhrnné podobě přináší vzpomínky a příběhy těch, které větší či menší kus života prožily po boku horníků – jejich manželek. Jedná se o příslušnice několika generací, nejstarší měla v době vydání knihy osmdesát let, nejmladší oslavila třicáté osmé narozeniny. V knize vystupují pod křestními jmény. Najdeme mezi nimi prodavačku,

¹ HLADKÁ, Kamila a hornické vdovy. *Hornické vdovy*. Želešice: Dcera sestry, 2019.

kadeřnici či pracovníci pedagogického institutu. Všechny mají děti, většina už i vnoučata. Osm žen různého věku, vzdělání, profesí a koníčků spojuje to, že jejich muži zahynuli v důsledku důlního neštěstí. Není to však zdaleka jediným tématem jednotlivých vyprávění a tragickou událostí ani žádný z příběhů nekončí. Osudy jednotlivých žen i jejich rodin sledujeme dál až do dnešních dnů.

Každá se se ztrátou manžela vyrovnávala jinak, některým to trvalo kratší dobu, jiným déle. Většina z nich si později našla nového partnera, někdy se ovšem kvůli tomu potýkaly i s pomluvami a odsudky ve svém okolí. Táňa, která ovdověla během těhotenství, se brzy po narození syna sblížila se svým dávným kamarádem, obětavě jí začal pomáhat s miminkem a dnes už spolu více než patnáct let žijí. „Bylo to velmi brzo, za to mě odsoudila spousta lidí. Nikdo neviděl, jak jsem byla sama, že nejde smutek časovat. Nejde říct, že rok je málo, dva roky jsou dost. (...) Vždycky si říkám: obujte si moje boty a běžte. Na konci si povíme,“ podotýká k tomu ona sama.

Je zapotřebí zdůraznit, že příběhy jsou velice rozmanité a vzdálené jakémukoli schematismu. Vdovy nemají potřebu své vztahy k manželům zpětně přikrášlovat, vzpomínají na život s nimi včetně každodenních radostí i starostí. Setkáme se také s případy, kdy manželská dvojice v době úmrtí už byla rozvedená nebo rozvodem procházela. I tyto ženy pochopitelně odchod někdejšího partnera citelně zasáhl. Věřin muž, původním povoláním tesař, šel pracovat na šachtu kvůli penězům a po pouhém měsíci, v srpnu 1996 ho v dole ČSM zabil vozík s náradím. Věře tehdy bylo třiaadvacet a měla dvě malé dcery. Kvůli manželovu uvolněnému způsobu života se chtěla nechat rozvést, ale proběhlo jen první stání, na druhé už nedošlo. Vzpomíná, že když poprvé po tragédii vstoupila do bytu, kde její muž bydlel tou dobou už sám, našla ještě jeho rozestlanou postel, neumytý hrnek a drobký od jídla. Vypadalo to, jako by se měl každou chvíli vrátit...

Ve všech příbězích se působivě propojuje osobní rovina s rovinou společenskou. Můžeme pozorovat zřetelné i docela nenápadné proměny, jimiž naše společnost prošla za posledních šedesát let. Konkrétně od roku 1959, kdy se protagonistka první kapitoly – tehdy dvacetiletá Olga – seznámila se svým mužem, až do současnosti. Týká se to způsobu života a každodenních drobných zvyklostí, počínaje oblékáním či jídlem a konče trávením volného času, nebo také toho, jak vlastně vnímají horníky a hornictví lidé odjinud. V promluvách několika žen prosvítá hořký pocit, že hornictví je dnes nedocenené, špatně zaplacené a vysmívané, že na Ostravsko nahlížejí obyvatelé jiných regionů skrz prsty. Někdy i na horníky samotné, nebo dokonce na jejich ženy.

Jedním z cílů, jež si autorka Kamila Hladká předsevzala pro svou knihu, je „poodkrýt fenomén hornictví v jiném světle a relativizovat mnohaletá klišé, jež se k němu vážou“. Takovým klišé může být třeba právě představa hornických žen jako zpovýkaných paniček, které díky nadprůměrnému manželovu příjmu nemusejí pracovat a žijí v luxusu. Nebo že horníci jsou hloupí, duševně omezení lidé, kteří se ve škole špatně učili, a tak jim nezbylo nic jiného než jít vykonávat těžkou fyzickou práci. Podobné předsudky vezmou velmi rychle za své, jakmile se čtenář seznámí s osudy konkrétních lidí, pozná jejich obětavost, pracovitost, houževnatost i obrovskou vnitřní sílu.

Přestože samotným protagonistkám doly vzaly manžela, nepřisuzují jim za to vinu, berou svůj úděl jako něco, co se mělo stát a s čím je třeba se vyrovnat. Ostatně samy mnohdy z hornických rodin pocházely, v hornickém prostředí se pohybovaly a byly zvyklé na to, že v dolech jde o život. „Tady všude byly samé šachty, samí horníci, tak to prostě chodilo, nikdy jsme nad tím nepřemýšleli. Horník je člověk, co je jednou nohou pořád v hrobě,“ shrnuje Olga, jejíž muž zemřel společně s více než stovkou dalších havířů při velkém požáru v dole Dukla v červenci 1961. V situaci, kdy

Víte, jaký je to pocit, když vám ze dne na den nepřijde domů manžel? Představte si, že vám odejde do práce zdravý člověk, že už nikdy nepřijde, že vás nikdy nepohládí, že se nikdy nepomilujete, že vás nechytne za ruku... Nejde fíct: chlapů je milion. Ten váš je jeden.

Knihla Hornické vdovy přináší autentické autorizované příběhy hornických vdov od nejstarších až po nejmladší na pozadí historických proměn Československa a České republiky, kdy bylo hornictví vnímáno jednou jako výkladní skříň socialismu, jindy jako jev zatracovaný a zesměšňovaný. Kniha se tak snaží poodkrýt fenomén hornictví v jiném světle a relativizovat mnohaletá klíše, jež se

se ženám – mnohdy s malými dětmi – během okamžiku obrátil život naruby, musely prokázat velkou osobní statečnost.

Knihu otevírá předmluva Martina Jemelky, historika zabývajícího se mimo jiné dějinami dělnictva, regionu a každodennosti. Kromě odborného zájmu má k tématu i osobní vazby, neboť jeho dědeček rovněž zemřel při důlním neštěstí. „Práce pod zemí připravila mladou rodinu o živitele, práce na povrchu v nárazišti mezi přetěžkými uhelnými vozíky stála babičku články na prstech jedné ruky. Jizvy na těle i na duši, kam se podíváš. Taková byla hornická práce ještě v polovině 20. století. A takové byly osudy desítek, stovek, možná tisíců hornických vdov,“ uvádí Jemelka.

Vdovy po hornících se dnes mimo jiné sdružují v rámci Spolku svatá Barbora. Ten svým názvem odkazuje k patronce horníků a je primárně za-

měřen na pomoc dětem, kterým zemřel jeden z rodičů při práci v dolech, přispívá jim například na studium, kroužky a další aktivity. Právě přes spolek, nazývaný také jednoduše Barborka, vedla jedna z cest, jimiž se autorka a zároveň vydavatelka Kamila Hladká dostala k hrdinkám své budoucí knihy. Práce na ní trvala dva roky, obnášela studium odborné literatury a konzultace s odborníky, ale především rozhovory se samotnými vdovami. Hladká k nim přistupovala citlivě, empaticky, nechávala hovor přirozeně plynout. V knize pak zaznamenala výpovědi vdov se snahou o co největší autentičnost. Redakční úpravy, které jsou při práci s mluvenou řečí nutné, prováděla sice pečlivě, ale zároveň s vysokou obezřetností, aby nenarušila osobitý styl účastnic. Svým klidným, nebulvárním přístupem získala u jednotlivých akterek důvěru a práce na knize jí nakonec přinesla i nová přátelství. Jak se vyjád-

řila jedna z vdov během křtu knihy v ostravském Domě knihy v říjnu 2019: „Kamila je teď jednou z nás.“

Sama autorka – pro někoho možná překvapivě – žádné vazby k hornictví ani k ostravskému regionu do té doby neměla, snad jedině v osobě tety, která se v osmdesátých letech provdala za havíře a odstěhovala se na Ostravsko. Vznik knihy iniciovala náhoda, když Kamila Hladká po cestě na dovolenou zaslechla v rádiu reportáž o hornících. Protože produkce jejího nakladatelství Dcera sestry vždy obsahuje určitý „ženský prvek“, napadlo ji téma hornických vdov. Rešeršemi zjistila, že se mu dosud nikdo nevěnoval, a začala uvažovat o jeho knižním zpracování. Zprvu s tím, že se autorství ujme někdo jiný. Jakmile ovšem začala do problematiky hlouběji pronikat, rozhodla se, že knihu připraví sama.

Za autorky přitom považuje i samotné vdovy a v tomto duchu koncipovala i tiráž.

Knih navzdory posmutnělému názvu nese nakonec pozitivní poselství – vybízí k zachování víry a naděje, ať už člověka potká jakákoli nešťastná událost. K tomuto vyznění napomáhá i motiv zvolený pro obálku knihy. Nikoliv paní v černém, ale mladý pár plný života a vroucí lásky.

Článek byl napsán pro časopis KROK: Kulturní revue Olomouckého kraje č. 1/2020 a se souhlasem redakce v upravené formě přetištěn.

PŘÍBĚH SÝKOROVA MOSTU

NINA PAVELČÍKOVÁ

Letos oslavíme půlkulaté výročí osvobození Ostravy, což je jistě dobrý důvod k tomu, abychom se pozastavili nad touto událostí i legendami, jež se kolem ní vytvořily (či spíše byly vytvořeny). Z nich je jistě pro většinu Ostravanů nejzajímavější příběh spojovaný s historií někdejšího Říšského mostu, jenž se klene mezi centrem moravské a slezské části města přes řeku Ostravici. Je všeobecně známo, že nacistická vojska těsně před osvobozením na celém území někdejšího protektorátu vyhodila do povětří téměř všechny mosty v marné snaze zpomalit postup osvobozeneckých armád. Most v centru Ostravy byl sice také podminován, přesto ale zůstal stát a přešel po něm k večeru 30. dubna 1945 první sovětský tank č. 051 se smíšenou posádkou 1. československé tankové brigády. Po přejezdu dostal tank přímý zásah panceraustem, zahynul v něm radiista Ivan Ahepjuk, velitel Nikolaj Ivasjuk byl těžce raněn; spolu s řidičem Alexandrem Hrochem a střelcem Vaňkem ustoupili zpět na dnešní ulici 28. října, kde se o ně postarali čeští obyvatelé. Za nějakou dobu přijely těžké sovětské tanky, spolu s pěchotou překonaly odpor nepřátel na slezské straně mostu a pokračovaly v osvobozování této části města. Ráno 1. května bylo v blízkosti mostu nalezeno mrtvé tělo mladého chlapce Emila Sýkory, který podle různých svědectví připravoval (a také realizoval) přestřižení drátů a údajně most zachránil před destrukcí, sám však byl zastřelen.

Této události využila v dalších letech komunistická propaganda, která jej prohlásila za mladého hrdinu-komunistu, zachráněný most byl po něm přejmenován (změnu křestního jména na Miloš si vyžádala jeho rodina). To, že Sýkora padl a že se patrně snažil most zachránit, je samozřejmě pravda. Už po osvobození se však vynořily jiné verze záchrany, jejich autoři však byli umlčeni. Přesto se později (a zejména pak po roce 1989)

vynořila celá řada rozporuplných svědectví o průběhu událostí navečer 30. dubna, jež se pokusil v roce 2005 shrnout Pavel Hamza ve svém článku, zveřejněném ve sborníku *OSTRAVA*.¹ Použil mimo jiné i velmi zkrácenou vzpomínku paní Danuty Puffové (Prokopové), jíž bylo v roce 1945 14 let a bydlela s rodiči u Říšského mostu na tehdejší adrese Těšínská 20. Paní Puffová dosud žije a je velmi čilá, podařilo se mi náhodou získat celou její vzpomínku; ta je zajímavá zejména tím, že zmíněné události popsala bezprostředně po válce a navíc její výpověď zní věrohodně, ze všech získaných verzí určitě nejpravděpodobněji. Ani ona sice jednoznačně nepotvrzuje žádnou ze známých verzí, některé z nich ale právem zpochybňuje a uvádí fakta, jež lze ověřit i z jiných zdrojů. Proto jsem se rozhodla malou část z jejího svědectví zveřejnit touto cestou (a následně pak pokračovat v dalším výzkumu, jenž by mohl naznačené souvislosti upřesnit).

VZPOMÍNKA DANUTY PUFFOVÉ NA DĚNÍ KOLEM SÝKOROVA MOSTU V ROCE 1945

V polovině dubna nastal v Ostravě relativní klid. Žádné bomby ani granáty, jen přibližující se dunění kanonády a německé trény, směřující na Slezskou. Objevilo se jiné nebezpečí. Máma zcela náhodně při venčení psa zjistila, že ve sklepních prostorách rohového domu, do kterých byl přímý vstup z ulice, se ubytovali němečtí vojáci. Nějakým způsobem se seznámila s jejich velitelem, německy uměla, a tak se dověděla, že Němci montují pod Říšský most na Slezskou Ostravu dráty a nálože výbušnin, které mají most vyhodit do povětří před příchodem Rusů. Původně se předpokládalo, že fronta půjde od Slezské Ostravy, od Polska, ale už tehdy musely být plány

¹ HAMZA, Pavel. 30. duben 1945 u Říšského mostu v centru Ostravy aneb Opravdu Miloš Sýkora? In: *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 22. Šenov u Ostravy: Tilia, 2005, s. 250–271.

státníků dalekosáhlé, šli na Ostravu obchvatem přes slezské vesnice a přes Odru u Svinova. Místo Ostravy a těžkého průmyslu byly mnohé vesnice na Opavsku srovnány se zemí. Máma říkala, že denně vykládá veliteli vojáků, který byl Rakušák, jak se bojíme, aby domy blízko mostu nebyly výbuchem poškozeny. Přesvědčovala ho, aby most nevyhazovali. On prý jí údajně řekl, ať se nebojíme, že se nám nic nestane. Tento rohový dům byl celý obývaný Němci z Říše, kteří utíkali před válkou, úplně nahoře bydlely dokonce řádové sestry. V našem dvoře bylo několik německých firem, domovníci byli téměř všichni Němci a situace se soužitím už byla jiná, už to nebylo to soužití různých národností jako za první republiky, ale vládl strach, nedůvěra, a přesto se mamka každý večer bavila na nábřeží s německým důstojníkem. Nikdy nám neřekla, o čem se baví, ale když se začalo s obavami o most, vždy všechny uklidňovala. Rozhodně musela vědět více.

30. dubna 1945 od časného rána šel a jel průvod lidí i vojáků směrem na most. Asi kolem 15. hodiny ruch utichnul. Žádná auta ani vojenské trény nespěchaly k mostu, došli i poslední pěšáci. Jen v domovních dveřích na protější straně ulice, ze které byl lepší výhled do středu města, stáli po jednom vystrašení mladí vojíci z domobrany, ozbrojení „pancerfaustem“ – pancéřovou protitankovou střelou. Všichni obyvatelé našeho domu se stáhli do krytu a s hrůzou čekali, kdy vyletí most do povětří. Pro jistotu, aby nám nikdo nevlezl do domu, byly zamknuty domovní dveře. Všude bylo ticho, jako by válka vůbec nebyla. Kolem čtvrté hodiny jsme slyšeli bouchání na dveře. Po otevření jsme zjistili, že za dveřmi jsou tři čeští chlapi. Jednoho mám v paměti velmi živě, protože z nich byl nejvyšší, měl jezdecké kalhoty „rajtky“ a vysoké boty. Přes rameno měl každý obyčejnou pušku. Na dotaz, co jsou zač, odpověděli, že jsou Češi z Hulvák, že Rusové se brodí přes Odru u Korýtek, oni že obešli střed města postranními ulicemi, a to proto, aby zabránili vyhození mostu. Na dotaz, kolik jich je, řekli – my tři. Toho se muži v našem domě zhrozili, předsta-

va, že tři mladíci budou držet most do příchodu Rusů, vypadala nereálně. Přesto muži vyvedli mladíky na rovnou střechu našeho domu, ale když mladíci zjistili, že výhled na most jim kryje rohový dům, kam se nedalo přejít, sešli všichni dolů. Kam tito tři mladíci odešli, nevím, ale muži z našeho domu je mohli převést přes náš dvůr, který byl v té době prázdný, byly tam jen malé výroby a sklady, kdysi židovských, za okupace německých majitelů. Náš dvůr byl krytý zdí ze strany nábřeží, tedy bezpečný. Pokud jeden ze tří byl Sýkora a trval na tom, že se chce dostat pod most, vyjít se dalo do uličky vlevo před most nebo uličkou pod most na nábřeží. Mohli také zahnout na Kostelní ulici a dojít přes zadní uličku k lávce k fotbalovému hřišti a vrátit se kolem hřiště k mostu na Slezské straně. Časově by se to dalo do příjezdu prvního tanku stihnout. Nemůže tedy být pravdou, co se později tvrdilo, že tankisté se Sýkorou mluvili, nemohli, protože už v našem domě nebyli. Kdyby byli do příjezdu tanku někde ukryti venku, snad by mohl (Sýkora) přejít most ukryt za tankem a ve snaze dojít k náložím na pravé straně mostu, vyšli by z úkrytu a pak mohl zaznít osudný výbuch z německé lékárny, který zasáhl tank i Sýkoru. Byl prý nalezen v místech pamětní desky, ale druhá verze je, že u vchodu do spořitelny na druhé straně mostu. Zničil dráty k náložím, než byl zabit, nebo se pod most nedostal nebo už je odpojil někdo jiný, možná ho zabili němečtí ženisté ukrytí v lékárně, kteří tam zůstali a nestačili dokončit zkázu mostu, to se už nedozvíme. Odešli z našeho domu a pak už jsem je nikdy neviděla.

Kolem 17.30 jsme zaslechli hřmot a před domem zastavil tank. Do krytu vstoupil mladý voják, řekl, že je z Podkarpatské Ukrajiny (tedy vlastně Českoslovák), že má 18 let a jmenuje se Ivasjuk. Měl hlad a žízeň, dostal jídlo i pro ostatní v tanku a po krátké chvilce prohlásil, že jde na Germány. Most zůstal stát, cesta byla volná. Když muži z domu zjistili, že je zde jen jeden tank, varovali tankistu, že má počkat na posily, ale přemluvit se nedal, most stál a musel tak zůstat. Netrvalo dlouho

a slyšeli jsme výbuch a pak někdo přitáhl do krytu velitele tanku Ivasjuka těžce raněného. Tank zasáhla střela z pravé strany mostu na Slezské Ostravě, kde stála vilka s německou lékárnou. V tanku uhořel spojař Ahepjuk, k nám ještě přinesli řidiče Hrocha, který byl rovněž raněný. Co se stalo se střelcem Vaňkem, už nevím. Ivasjuk ležel ve sklepě na zemi a moc krvácel. Pěchota, která mezitím dorazila spolu s jedním nebo dvěma tanky a ošetřovatelkou, také o něj moc nebdala. Nedovolili ani, aby se o něj postaraly ženy z domu. „Stejně umře, to nic, nás mnoho.“ Ivas-

juk přežil. První tank zůstal rozbitý a vyhořelý na mostě. Třásli jsme se, že se Němci vrátí a všechny nás pobijí. Teprve k půlnoci přijely tanky a zahájily střelbu na protější břeh.

U nás v domě postupně přibývalo vojáků, pěšáků, kteří byli promočeni při brodu přes Odru. Od sklepa až po půdu seděli proti sobě na každém schodu dva, jeden opřený o stěnu, druhý o zábradlí, nohy propletené a spali. Nevím, jak by nás v případě nutnosti bránili. Asi v jednu hodinu ráno 1. 5. přišel do krytu strýc Rudolf, bydlel tenkrát na Přívozké ulici, když viděl, co se

u nás děje, řekl, že mne odvede k nim, že u nich je úplný klid, jako by válka nebyla. A tak jsem se s cvakajícím zuby strachem, vydala přes město se strýcem. Setkala jsem se s Anitou, vyspala se v krytě a ráno jsme se šly podívat k Nové radnici, kde procházely a projížděly nekonečné kolony ruského vojska.

Z vyprávění vím, že Češi byli ti, kdo se nakonec postarali o odvoz zbylé osádky do nemocnice. U strýce jsem zůstala dva dny asi proto, že situace u nás v domě nebyla pěkná, ve dvoře byla výrobní trestí do alkoholu, zřejmě i líh, a když Rusové zjistili, že to patří Germánům, začali pít. Následky nebyly pěkné. Maminka mi to vyprávěla velmi podrobně, bylo by to dlouhé psaní, tedy jen krátce, vojáci začali obtěžovat ženy a mamka šla za velitelem žalovat a ten udělal pořádek. Maminka byla statečná.

Po příchodu domů jsem se divila, všude v domě bydleli důstojníci, i u nás. To už ale byla druhé garnitura vojska, inteligentní a slušní. S babičkou Lucíí jsme proto dále spaly v krytu a nebyly jsme samy a zažily jsme neuvěřitelnou příhodu. Nad naším krytem byla prodejna nějakého Němce. Z krytu do této prodejny vedly schody, proto zde byl asi zřízen kryt, aby měl únikový druhý východ. S babičkou jsme v noci slyšely kroky nad námi. Všichni se nám smáli, že si vymýšlíme, ale pak jim to přece nedalo. V obchodě se skrýval jeho majitel. Zřejmě nečekal, že i po přejití fronty se někdo bude v krytě zdržovat, a doufal, že se tajně dostane ven. Byl to zarytý Němec, měl zbraň, myslím, že to bylo dílo náhody, že se nepokusil utéct a nepozabíjel nás.

Několik dnů po frontě se začaly objevovat naše tovaryšky. Všechny přežily ve zdraví. Veškeré věci, ušité i neušité, i látky, které patřily německým zákazníkům, propadly ve prospěch Rusů. Důstojníkům se šily narychlo kabáty z hrubého plátna, které někde zrekvírovali, „montgomery“. Rusové nám jako dárky nosili různé věci, třeba dva kbelíky čerstvého sádla, mamka je rozdělila mezi tovaryšky. Jeden z Rusů přivezl

perský koberec rozstřížený napůl. Máma mu se smíchem poradila, ať si ho vezme do Ruska. Vystlal si s ním auto.

Brzy jsem začala chodit do školy. Setkala jsem se se všemi spolužačkami, žádné se nic nestalo. Denně mne vedla cesta kolem Nové radnice, kde kdysi byly plochy osázené zelení. Po bojích o Ostravu se tato místa stala hřbitovem. Myslím, že asi o rok později byli mrtví exhumováni, část převezena jinam, možná do SSSR, možná že část byla pohřbena k různým památníkům války.

Později jsme se také dozvěděli, jak to údajně bylo s naším mostem. Byl prý udržen zásluhou mladého komunisty Miloše Sýkory, který to zaplatil životem. Domnívám se, že tato verze postupně vznikala, jako mnoho jiných o jediných skutečných vlastencích v období války, a to komunistech. Po roce 1948 se stala oficiální verzí o mostě a jeho zachráncích. Na svědectví obyvatel domu na Těšínské 20 o třech mladících a rakouském veliteli ženijní jednotky, který měl zřejmě svůj podíl v celé záležitosti, nikdo nebral zřetel. Vždy přece mamce říkal, nebojte se, nic se vám nestane, myslím, že prostě nevydal rozkaz k odpálení, ale rozkaz k odjezdu a útěku. Sýkoru našli brzy ráno a odnesli ho do průjezdu domu, údajně byl střelen zezadu, přesné místo, kde padl, není známo. Bydlel v Heřmanicích u své tety, musel by přijít po slezskoostravském břehu Ostravice, most u radnice padl již během dopoledne. Pohyboval se v blízkosti mostu, pod mostem a mohl ho zabít kdokoli i ti tři, kteří byli u nás v domě, pokud nepředpokládáme, že jeden z nich mohl být Sýkora, v dobré vůli most zachránit střelili po všem, co se v okolí mostu pohybovalo. Jak to bylo, to už se zřejmě nikdy neprokáže. Pro komunisty bylo nutné udržet jejich verzi, my jsme se báli nakonec o tom mluvit.

KOPIE SOUDNÍHO SPISU

MAPA

osoby v prozatímní vazbě

BUCHAL A SPOL.

(jméno a příjmení osoby)

VYPÍŠEME VEŘEJNOU SOUTĚŽ NA PAMĚTNÍ DESKU VĚNOVANOU OSTRAVSKÝM OBĚTEM KOMUNISTICKÝCH REPRESÍ

Spolek Fiducia ve spolupráci s okrašlovacím spolkem Za krásnou Ostravu, zástupci politických vězňů 50. let, Sokolem a Gymnáziem Olgy Havlové vypíše do měsíce od ukončení nouzového stavu vypsání kvůli pandemii koronaviru veřejnou soutěž na pamětní desku, která bude věnována obětem ostravského monstrprocesu Buchal a spol. Toto soudní divadlo navazovalo na politický proces s Miladou Horákovou a komunističtí propagandisté jím chtěli veřejnost přesvědčit o tom, jak důmyslně bylo pražskými „protistátními živly“ (údajně připravujícími převrat či novou válku) ohroženo „ocelové srdce republiky“. Zřetelným záměrem bylo především ochromit oponenty režimu a zastrašit svobodně smýšlející občany. Ve čtyřech ostravských návazných procesech tak bylo nakonec souzeno 90 lidí a zcela nespravedlivě zde padly čtyři tresty smrti,

další vysoké tresty doživotí a mnohaletých těžkých žalářů. Deska bude umístěna na zeď Čapkovy sokolovny. Na realizaci desky bude vypsána soutěž ve výši 20 000,- Kč (na vše včetně zhotovení a osazení). Náklady budeme krýt z vlastních zdrojů, respektive z daru Marka a Jana Przybylových. Termín soutěže bude oznámen do měsíce po ukončení nouzového stavu vypsání kvůli pandemii koronaviru. Slavnostní odhalení vítězného návrhu by se mělo odehrát na konci června 2020 u příležitosti 70. výročí procesu. Kvůli pandemii koronaviru je ale pravděpodobné, že se odhalení pamětní desky posune až do podzimních měsíců. Samotné odhalení bude zakomponováno do dvoudenního cyklu akcí připomínajících nejen tuto smutnou událost, ale také perzekuci sokolů za nacistické i komunistické totality a zneužití sokolovny k takto hanebnému činu.

Veškeré informace k soutěži zveřejníme na webu www.krasnaostrava.cz do měsíce od ukončení nouzového stavu vypsání kvůli pandemii koronaviru.

HORNICKÉ KRUŠNÉ HORY V UNESCO, OSTRAVA PŘEŠLAPUJE

JAN LENART

„Hornický region Erzgebirge/Krušné hory se stal památkou UNESCO. Hurá!“ Tak 6. července 2019 po téměř týdenním jednání Výboru světového dědictví jásají na své facebookové stránce zástupci kandidátského projektu. A pak roztahují českou vlajku a spolu s krojovanými horníky začínají dlouhé oslavy. Není také divu. Vždyť čeští i němečtí zástupci hornického regionu dosáhli společného úspěchu po mnohaletém úsilí, kdy jednou dokonce kandidaturu stáhli, aby projekt ještě lépe dopracovali. A nutno dodat, že si region toto ocenění, ale zároveň závazek, zaslouží.

Stačí se zachovalou hornickou krajinou Krušných hor projet a hned člověk uvidí, co je v tamním regionu oproti Ostravě jinak. Lidé vzali svou hornickou minulost za svou a nebojí se jí dokonce chlubit. Na každém kroku potkáváte hornické symboly, lidé si je spontánně nalepují na auta a vyvěšují na zahrady. V posledních letech bylo s pomocí evropských peněz zpřístupněno několik historických dolů, sítě turistických stezek spojují zbytky šachet, atraktivní propady i staré vodní náhony. Byť se jedná o drobné památky, všechna místa jsou v terénu označena, informace o nich najdete v mapách a vlastně je na nich do určité míry postaven celý turistický ruch oblasti.

Podle dolu se jmenují třeba i kavárny (café Mauritius v Abertamech). Jedním z lákadel jsou třeba Vlčí jámy u Horní Blatné, což jsou z povrchu vydobyté žilny cínových rud, které dnes tvoří mimořádně atraktivní skalnatou proláklinu s unikátním mikroklimatem. Jsou dokonce chráněny jako přírodní památka. Kromě starých dolů a Vlčích jam ale do UNESCO kandidovaly i seipy (rýžovací kopečky) u Božího Daru, pásma hald u Jáchymova, vodní příkop u Horní Blatné, obří

povrchová dobovka na Komáří hůrce, ale také stará hornická stezka, vápenka, královská mincovna, hrad a památkové zóny Krupky, Horní Blatné a Jáchymova. Haldy a povrchové dobovky v UNESCO? Ano, tamní lidé zkrátka pochopili, že montánní krajina je komplexní a jako takovou se ji rozhodli chránit.

A jak si v ochraně montánních památek v kontrastu s Krušnými horami stojí Ostrava? V roce 2007 vydává NPÚ v Ostravě publikaci s názvem Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do seznamu světového dědictví UNESCO (autoři Věra Kučová, Miloš Matěj). Již dříve v roce 2001 ministerstvo kultury zapsalo do tzv. indikativního seznamu UNESCO, tedy vlastně na jakýsi čekací list, který si každý členský stát Úmluvy o ochraně světového dědictví vytváří sám, doly Anselm, Urbice, Hlubina a Michal a také vítkovické železárně (DOV). Další plány na skutečný zápis památek však selhaly.

V roce 2014 uvedla pro idnes.cz mluvčí Vítkovic Eva Kijonková: „Zápis do UNESCO není nanečisto. Je pro ukotvené lokality a napořád. Když se to nepovede zapsat, opravný termín není. Tlak na to, abychom hned jásal, že bychom v seznamu mohli být, je nepříjemný.“¹ A majitel zdejší nejcennější industriální památky Jan Světlík dodává, že je pro jeho památku lepší být na seznamu Evropského dědictví, neboť se „více zaměřuje na okolnosti a osobnosti spjaté s historickými místy, na vize a genius loci“. Dolní oblast už ale dnes v seznamu Evropského dědictví nefiguruje.² Vítkovice do něj musely kvůli změně pravidel znovu kandidovat, a jak uvádí Zpráva Panelu evropského dědictví z prosince roku 2014³, kandidátský

1 BARTÍKOVÁ, Petra. Dolní oblasti Vítkovic chybí jen zápis do UNESCO. Majitelé jsou ale opatrní. *iDnes.cz* [online]. 4. 8. 2014 [cit. 2020-3-1]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/dolni-oblasti-vitkovic-chybi-uz-jen-unesco-majitele-jsou-ale-opatrnii.A140804_2087900_ost-rava-zpravy_dar

2 Discover the sites. *Creative Europe* [online]. [cit. 2020-3-1]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage-label/sites_en

3 European Heritage Label: 2014 Panel Report. *Creative Europe* [online]. 19. 12. 2014 [cit. 2020-3-1]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/library/ehl-2014-panel-report.pdf>

▲ Jáchymov. Město s pohnutou historií a stále stojící těžní věží, dnes UNESCO.

▲ Rote Grube. Tahle skalnatá jáma po těžbě je nyní v Krušných horách chráněna UNESCO.

▲ Monumentální rudný důl Johannes v Krušných horách je dnes zpřístupněn pro veřejnost.

projekt je vágní a nesplňuje kvalifikační kritéria. Ztráta prestižní známky se na rozdíl od zápisu v roce 2008 obešla bez mediálního zájmu.

Z nejrůznějších důvodů se ale Ostrava zbavuje postupně celých sérií industriálních památek. V roce 2019 byl zbořen celostátně cenný komín Strakáč,⁴ pokračuje likvidace krajinářsky potenciálně cenného odvalu Heřmanice,⁵ ohroženy jsou hornické kolonie⁶ a ročně zanikají desítky drobných industriálních nebo hornických pa-

mátek – dílem záměrně, dílem z neznalosti. Jen v posledních letech bylo ze seznamu nemovitých kulturních památek vyňato několik zachovalých důlních areálů či budov. Však likvidace historické vrstvy má v Ostravě hlubokou tradici. A tak místo využití ještě stále unikátní hornické a industriální krajiny ve smyslu jinakosti nám v Ostravě zůstane jen šedá a nezajímavá stejnost sídlišť. Cesta do UNESCO, zdá se, není v Ostravě na pořadu dne. Koneckonců, tato mezinárodní konvence zažívá v posledních letech také kritiku a některé země dokonce z úmluvy letos vystoupily (s tvrzením, že jde o protiizraelskou organizaci⁷, poznámka redakce). Příklad Krušných hor ale Ostravě ukazuje zejména rámec uvažování o vlastní historii a současnosti a nastavuje jí zrcadlo, ve kterém odrazy současné Ostravy nevypadají zrovna zářně.

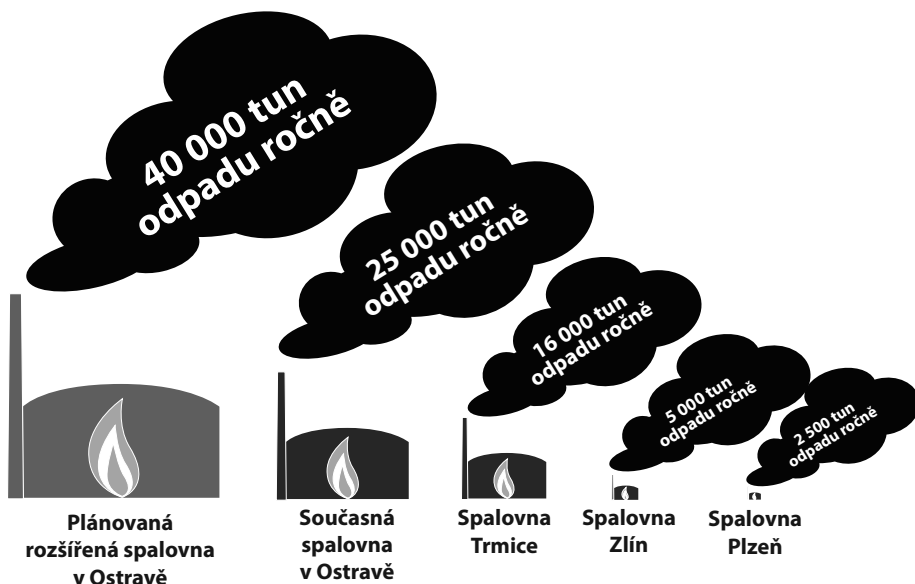
Článek byl se svolením autora převzat i internetového portálu ovatpir.cz.

⁷ USA a Izrael vystoupily z UNESCO. Je to protizidovská organizace, tvrdí. *iDnes.cz* [online]. 2. 1. 2019 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/usa-izrael-vystoupeni-z-unesco.A190102_092008_zahranicni_baje

⁴ JANÍKOVÁ, Simona. Válka o komín: Ostravský „Strakáč“ má jít k zemi. Aktivisté ho chtějí zachovat jako památku, podle státu i společnosti Vítkovice nemá žádnou hodnotu. *iHned.cz* [online]. 4. 4. 2019 [cit. 2020-03-1]. Dostupné z: [https://archiv.ihned.cz/c1-66548850-valka-o-komin; Více o zániku komína zde http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2019/10/KROS26-online-3-2019.pdf](https://archiv.ihned.cz/c1-66548850-valka-o-komin;Více o zániku komína zde http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2019/10/KROS26-online-3-2019.pdf) (poznámka redakce)

⁵ KRUMPHOLZOVÁ, Tereza. Z heřmanické haldy se práší. Nyní se lidé bojí také hluku. *Moravskoslezský deník* [online]. 7. 4. 2012 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/z-hermanicke-haldy-se-prasi-nyni-se-lide-boji-take-hluku-20120406.html; Více i unikátnosti heřmanické haldy zde <http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2018/09/KROS22.pdf> (poznámka redakce)

⁶ LUKSZA, Radek a Břetislav UHLÁŘ. Co bude s osadou Bedříška? Vedení obvodu má jasno: Vystěhovat a zbourat. *Moravskoslezský deník* [online]. 8. 2. 2018 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/osada-bedriska20180208.html

Spalovny nebezpečných odpadů společnosti SUEZ v ČR

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav; portal.chmi.cz

CO PÁLÍ OSTRAVU?

MARTIN KOPÁČEK A MICHAL FELLER

Kvalita ovzduší je jeden ze základních faktorů pro kvalitní život a jak víme, v Ostravě je situace velmi špatná. Bylo by tedy podle nás logické nepřidávat další zdroj znečištění. I přesto společnost SUEZ přišla se záměrem rozšířit kapacitu současné spalovny nebezpečných odpadů o 15 tisíc tun zpracovaného odpadu ročně.¹

Současná spalovna v Ostravě má kapacitu 25 tisíc tun nebezpečného odpadu ročně a již dnes je největší svého druhu v České republice. Po rozšíření by s kapacitou 40 tisíc tun byla ostravská spalovna nebezpečného odpadu bezkonkurenčně

největší. Pro srovnání: druhá největší spalovna nebezpečného odpadu v Trmčicích má kapacitu 16 tisíc tun ročně a například spalovna v Plzni má kapacitu pouhých 2,5 tisíc tun za rok.²

Níže nastiňujeme některá hlediska, která by podle našeho názoru stálo za to zvážit, byť je zřejmé, že problematika to není jednoduchá.

OSTRAVA JE PROTI

Proti spalovně se postavila celá řada místních obyvatel a institucí. Nově vzniklá občanská iniciativa *Dýchám v Ostravě* se snaží šířit povědomí o problému rozšíření spalovny. Jejím cílem je ale také apelovat na společnost SUEZ, aby zvážila, zdali chce rozšiřovat své podnikatelské aktivity ve městě i proti vůli jeho obyvatel. Ostravané museli historicky snést celou řadu ekologických

1 OBLUK, Václav. *POSUDEK o vílevěh záměru „CENNZO Ostrava“ na životní prostředí* [online]. 10. 9. 2019 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: https://portal.cenia.cz/eiasea/download/RUIBX09WOTlwMV9wb3N1Z-GvrRE9DXzQwMTM0MTg0NzgwOTU4MjY5MjkuGcGRm/OV9201_posudek.pdf?fbclid=IwAR2fyjY0AQ_24ZRR1U76DU61J-duQojhxnjohElmoxdlz-zqM8Ejj0Kp2aA

2 Informace o spalovnách za rok 2018. *Český hydrometeorologický ústav* [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/incinerators/index_CZ.html

NEBEZPEČNÝ ODPAD UMÍ BÝT NEBEZPEČNÝ

A co je to ten nebezpečný odpad? Jedná se o odpad, který pochází ze zdravotnických a průmyslových provozů – tedy většinou o látky pro životní prostředí nebezpečné. Mohou to být nejrůznější chemikálie nebo právě zdravotnický odpad, který přišel do kontaktu s biologickým materiálem. Jde tedy o odpad, který není možné běžně skládkovat a vyžaduje specifické zacházení.

I to nese rizika, jak se ukázalo při dvou haváriích v Ostravské spalovně. V roce 2019 došlo k požáru neznámé chemické látky. Přestože zástupci SUEZu tvrdili, že do ovzduší neunikly žádné škodlivé látky, jsou veřejně k dispozici fotografie černého dýmu vycházejícího z areálu společnosti. Druhá havárie proběhla v roce 2017, kdy při čištění zařízení došlo ke spláchnutí škodlivých látek do dešťové kanalizace a následně do řeky Odry.⁵ Za to dostala společnost pokutu 980 tisíc korun od České inspekce životního prostředí.

JE TAK VELKÁ SPALOVNA POTŘEBA PRO OSTRAVU, NEBO PRO BYZNYS?

Podle údajů města jen třetina odpadů zpracovaných v současné spalovně pochází z Ostravy. Okolo 70 procent kapacity tvoří odpad z Moravskoslezského kraje. Zbytek se dováží z blízkých krajů, jako je Olomoucký či Zlínský, část pocházela dokonce z Ústeckého kraje. Zastánci spalovny tvrdí, že je tato kapacita potřebná kvůli zvyšující se produkci nebezpečného odpadu v kraji a zejména v Ostravě, z dlouhodobého hlediska však objem vyprodukovaného nebezpečného odpadu v lokalitě klesá. Výkyv v posledních letech byl způsoben likvidací starých ekologických zátěží, především likvidace neblaze proslulých ostrav-

i sociálních problémů spojených především s těžkým průmyslem, který zde byl historicky velmi silně zastoupen. S tímto dědictvím je podle nás potřeba se vypořádat, nikoli ovšem pokračovat v budování dalších průmyslových areálů. Nedávno byla spuštěna on-line petice proti rozšíření spalovny nebezpečných odpadů, kterou lze podepsat na adrese www.dychamvostrave.cz.

Ostrava dlouhodobě zažívá odliv obyvatel, jedná se o pokles více než 1 000 obyvatel ročně a motivací k stěhování především mladých lidí je z velké části právě nevyhovující stav životního prostředí. V posledních několika letech ale ceny nemovitostí v atraktivních regionech ČR rostou. Za jednopokojový byt v Praze zaplatíte 13 tisíc, v Brně 9 tisíc za měsíc. To je pro řadu lidí neúnosné. Pro Ostravu je tato situace šancí přilákat kvalifikované lidi zpět. Pokud se ale toto město nezbaví nálepky „Černé Ostravy“ a nově „města s rozšířenou největší spalovnou nebezpečného odpadu“, tak tuto šanci příliš nevyužije.

Kvalita ovzduší je jeden ze základních faktorů, se kterými se město Ostrava snaží při změně negativního pohledu pracovat. Výsadbou zeleně, investicemi do hromadné dopravy a řadou dalších opatření se radnice snaží snižovat znečištění ovzduší v Ostravě. Město se jednoznačně postavilo také proti rozšíření spalovny³ – a přidaly se také přilehlé městské části. I přes tento odmítavý postoj a nesouhlas občanů společnost SUEZ na svém záměru trvá a jeho realizaci posvětilo Ministerstvo životního prostředí svým souhlasným stanoviskem.⁴

3 Město říká rozhodně ne k rozšíření spalovny. *Ostrava.cz* [online]. 9. 9. 2019 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/aktualne/mesto-rika-rozhodne-ne-k-rozsireni-spalovny>

4 Rozšíření spalovny nebezpečného odpadu, které se snaží Ostrava zablokovat, ministerstvo povolilo. *Ceskatelevize.cz* [online]. 4. 12. 2019 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/moravskoslezsky-kraj/2995874-rozsireni-spalovny-nebezpecneho-odpadu-ktere-se-snazi-ostrava>

5 OBLUK, Václav. *POSUDEK o vínech záměru „CENNZO Ostrava“ na životní prostředí* [online]. 10. 9. 2019 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: https://portal.cenia.cz/eiasea/download/RUIBX09WOTIwMV9wb3N1Z-GVrRE9DXzQwMTM0MTg0NzgwOTU4MjY5MjkuGcGm/OV9201_posudek.pdf?fbclid=IwAR2fyjY0AQ_24ZRR1U76DU6LJ-duQ0jhonhElmoxdlz-zqM8Ej0Kp2aA

ských kalů, která má však v tomto roce skončit. To je ale produkce, která má dočasný charakter a nikdo neřeší, co bude s rekordní spalovnou, když její kapacity Ostrava nebude potřebovat. Je jasné, že pro společnost SUEZ v takové chvíli nebude ekonomické spalovnu rušit nebo provoz omezovat, ale naopak její kapacity dále využít. Zdá se, že se tu využívá likvidace starých ekologických zátěží, které trápily Ostravany desítky let, jako argument k vytvoření nové ekologické zátěže, která zde zůstane na další desítky let.

A nejde jen o spalovnu. Podle vyjádření Libora Čecha, technicko-provozního manažera SUEZu, pro *Hospodářské noviny*⁶ je za rozšířením spalovny i spolupráce se sousední chemičkou BorsodChem. Ta plánuje rozšířit výrobu, a s tím jí naroste objem odpadu, který bude třeba zpracovat, a sice o deset procent.

A CO DĚLAT?

Ostrava, její zástupci, ale i její obyvatelé se musí rozhodnout, kterým směrem chtějí jít. Jestli má být Ostrava nadále průmyslovou aglomerací s málo kvalifikovanou a finančně nedostatečně ohodnocenou prací nebo má jít více směrem moderního města, jež láká kvalifikované lidi a nabízí dobré prostředí k životu.

Pokud je druhá možnost tou Vaší, můžete se zapojit do iniciativy *Dýchám v Ostravě*, která je otevřena všem, kdo mají zájem o aktivní spolupráci na zlepšování životního prostředí v Ostravě. Za iniciativou stojí lidé z petičního výboru petice *Ne rozšíření spalovny nebezpečného odpadu v Ostravě*. Více informací o petici, petičních místech, a především kontakt naleznete na stránce www.dychamvostrave.cz.

6 JANÍKOVÁ, Simona. Rozšíření největší spalovny nebezpečných odpadů v Česku má zelenou. Obyvatelé Ostravy to ale chtějí zarazit. *iHned.cz* [online]. 21. 2. 2020 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66725770-rozsireni-nejvetsi-spalovny-nebezpecnych-odpadu-v-cesku-ma-zelenou-obyvatele-ostavy-to-ale-chteji-zarazit>

POMNÍK ESPERANTA V ROTTROVĚ SADĚ V ZÁBŘEHU-DRUŽTVĚ

PETR LEXA PŘENDÍK

Prvorepubliková čtvrť vilek a rodinných domů Zábřeh-Družstvo nacházející se v jihovýchodní části katastru Zábřehu nad Odrou v sobě skrývá řadu pamětihodností. Jednou z nejvýraznějších je pomník esperanta stojící u Rudné ulice. Kdysi se dnešní rušná ostravská tepna nazývala Zengrova ulice – mezi vilkami s předzahrádkami jezdila až do 60. let tramvaj, denně zde projelo pár aut a obyvatelé osady mohli relaxovat v Rottrově sadu, který patřil k nejudržovanějším částem osady. Dnes by se zde sotva kdo posadil, ač jsou zde lavičky k sezení. Hluk, prach a také ne příliš upravený prostor nelákají k zastavení. Možná se chodec pozastaví jen při průchodu jedné z cestiček, když narazí na pomník s pěticípou hvězdou – není rudá, ale zelená, což mnohé může mást. Že se nejedná o dílo oslavující minulý režim, je hned jasné, neboť uprostřed hvězdy je umístěna litera E.

E JAKO ESPERANTO

V roce 1921 vzniklo zásluhou Josefa Chalupníka Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo ve Vítkovicích, jehož cílem bylo vybudovat čtvrť rodinných domů a vil na ploše někdejšího zábržského rybníka nazývaného Podhájník. Rozparcelování vskutku velkého pozemku bylo nejprve svěřeno Ing. arch. Koníčkovi z Prahy, který pro sídliště navrhl systém ulic rozdělující oblast na několik stavebních segmentů, které byly doplněny parky a sady. Jeden z parků byl umístěn u Zengrovy ulice (dnes Rudná). Od roku 1921 v jeho okolí vyrůstaly první vily. Okrašlovací odbor stavebního družstva do nepojmenovaného sadu již na konci 20. let umístil šest laviček a pění místních obyvatel zde byly vytvořeny okrasné záhony a plocha sadu byla zkrášlena kvetoucími

◀ Pomník esperanta v původní podobě krátce po svém odhalení v Bohumínských městských sadech.

stromy. Lidé z této části města tak získali malebný prostor pro setkávání. Druhou světovou válku přečkal sad bez zásahů, a tak i po válce zpřijemňoval sad čekání nejen na tramvaj směřující do Vítkovic a Bělského lesa.

Rottrův sad získal své současné jméno až v roce 1946, a to podle Milana Rottera (1926–1945), studenta z Družstevní osady a příslušníka junáckého hnutí, kterého jakožto člena ilegální protinacistické odbojové skupiny „Skaut“ zatklo gestapo za podporu partyzánů a přechovávání uprchlého vězně z Osvětimi. 24. dubna 1945 (v den patrona všech skautů sv. Jiří) byl se svými spolubojovníky na starém židovském hřbitově v Polském Těšíně zastřelen. V říjnu dalšího roku pak vystoupali na beskydskou Ivančenu skauti z 30. oddílu Junáka z Moravské Ostravy, stloukli jednoduchý kříž a postavili ho mezi první kamenné. Od té doby k mohyle chodili skauti, trampové a další lidé a nosili s sebou kamínky i balvany, ze kterých pomník narůstal. I přes snahu komuni-

stického režimu pochody k mohyle zakázat se tuto tradici nikdy přerušit nepovedlo a Ivančena se stala významným symbolem boje proti nesvobodě.

POMNÍK VĚNOVANÝ ESPERANTU

Dnes uprostřed Rottrova sadu nalezneme nevyklý pomník se zelenou hvězdou, který je věnován esperantu – světovému umělému jazyku. Historie tohoto památníku je vskutku zajímavá, neboť jeho příběh začíná v Bohumíně, kde byl poprvé odhalen.

V roce 1931 byla v Českém Těšíně založena Regionální esperantská liga, která sdružovala příznivce umělého mezinárodního jazyka, jehož zakladatelem byl žid Ludwig Lazar Zamnehof narozený v oblasti dnešního Polska. Do regionální ligy se zapojil také esperantský klub v Bohumíně. Zdejší klub v roce 1934 ve spolupráci s Regionální esperantskou ligou odhalil v bohumínském parku pomník z umělého kamene věnovaný mezinárod-

nímu jazyku. Pomník stál symbolicky nedaleko míst, kde se sblížovaly hranice Československa, Polska a Německa. Na počátku 2. světové války byl pomník z ideologických důvodů odstraněn a tajně uschován v městském stavebním skladu v Bohumíně. Když na uschovaný pomník později narazili nacisté, začali ho ostřelovat, čímž došlo k jeho částečnému poničení.

Bohumínští esperantisté po válce v roce 1947 odhalili ve městě nový pomník v domnění, že původní kámen byl zcela zničen. O několik měsíců později byl při úklidu skladu objeven originální a mírně poškozený pomník. Jelikož v té době v Zábřehu nad Odrou působil pod vedením Aloise Kubaly mnohočlenný Spolek esperantistů Komenský (založen v březnu 1947), byl původní bohumínský pomník darován do Zábřehu. Jan Schober provedl opravu umělého kamene za částku deset tisíc korun a pomník získal nový vzhled i nápisy. Následně měl být pomník vztyčen u někdejší křižovatky ulic Česká a Zengrova (dnes U Mostu a Rudná), ale vzhledem k tomu, že zde stále byla mohyla připomínající smrt a dočasné pohřebiště pěti vojáků Rudé armády, kteří padli při osvobození Družstva, doporučil předseda zábřežských esperantistů Alois Kubala umístění kamene v Rottrově sadu, kde byl skutečně instalován na podzim roku 1951.

ODHALENÍ POMNÍKU

Pomník esperanta byl slavnostně odhalen 11. května 1952 již Esperantským odborem při Osvětové besedě v Zábřehu (spolková činnost byla totiž rokem 1951 zákony omezena). Odhalení pomníku se dělo v rámci oslav 360 let od narození Jana Amose Komenského. Esperanto bylo jakožto jazyk polského rodáka uznáváno také Sovětským svazem, a proto mezinárodnímu jazyku a jeho pomníku nic nestálo v cestě.

U pomníku se v období minulého režimu pravidelně konaly oslavy narození i úmrtí učitele národů J. A. Komenského. Scházeli se zde také esperantisté z Ostravy, Hulvák, Vítkovic i z oblasti

Karvinska. Ne všem se pomník líbil, neboť v roce 1961 byl neznámými pachateli svržen, brzy byl ale opět vztyčen. Pomník s vybledlou zelenou hvězdou, symbolem esperanta, stojí v sadě dodnes, ač je notně zchátralý. Nese na sobě nápisy:

PAMÁTCE

J. A. KOMENSKÉHO

PRAOTCE ČESKÝCH

PRŮKOPNÍKŮ IDEE

POMOCNÉHO JAZYKA

MEZINÁRODNÍHO

VIA LUCIS 1641 XIX. 14

EFEKTIVIGIS

DRO ESPERANTO

26. VII. 1887

1592 ESPERANTEM

K SVĚTOVÉMU MÍRU 1952

RENOVIGIS

**OSVĚTOVÁ BESEDA FAKO DE
ESPERANTISTOJ KOMENSKÝ.**

100 LET SPOTŘEBNÍHO DRUŽSTVA BUDOUČNOST V OSTRAVĚ

ONDŘEJ DURCZAK

V loňském roce oslavilo významné jubileum společenstvo s nadčasovým názvem Budoucnost. Spotřební družstvo Budoucnost v Ostravě patřilo k výrazným fenoménům ostravského regionu nejen v oblasti maloobchodního i velkoobchodního prodeje a výroby potravin, ale například také v družstevní výchově. Vedle pražské Včelý-Bratrství bylo největším spotřebním družstvem městského typu v Československu. Spotřební družstvo Budoucnost v Ostravě působilo v tomto průmyslovém městě a jeho okolí ve dvou časových etapách – od roku 1919 do roku 1953 a následně od roku 1967 prakticky až dodnes.

Družstvo Budoucnost bylo spojením čtyř družstev založeno krátce po vzniku Československé republiky v roce 1919. Svým členům poskytovalo regulované ceny zboží a některé sociální výhody a podpory. Odkazovalo k ideám něčeho nadcházejícího – budoucnosti spotřebního družstevnictví, monopolního postavení maloobchodu v regionu nebo péče o spotřebitele.

Již ve svých začátcích měla Budoucnost výrazně levicovou povahu, charakteristickou cílením na dělníky, konáním masových průvodů, slavností a ozdravných pobytů a současně vyhraněním se vůči soukromému kapitalistickému obchodu. Hospodářská krize přelomu dvacátých a třicátých let paradoxně dopomohla k propagaci kolektivního hospodaření. Sociální a agitační program družstva začal výrazně oslavovat ženu jako družstevnici.

Příznačným znakem prvního období činnosti družstva byla velmi široká základna prodejen. Kulturně zařízené filiálky s potravinami a koloniálním zbožím, s textilem nebo masem se hojně rozšiřovaly i mimo Ostravsko na Opavsko, Valašsko a Bílovecko.

Kromě prodejen mělo družstvo vlastní sklady a dopravu, situované již od roku 1920 na Cihelní ulici v Moravské Ostravě. Většina prodávaného zboží byla do skladů Budoucnosti distribuována z Velkonákupní společnosti konsumních družstev v Praze (VDP). Vlastní výroba družstva Budoucnost měla na celkovém zisku jen velmi malý podíl. V ústředním areálu družstva byla produkována například káva, ovocné šťávy nebo uzeniny, v areálu ve Svinově pak pekárenské výrobky.

Vrcholné období Budoucnosti nastalo po roce 1945 a bylo příznačné strmým nárůstem počtu prodejen a rozšiřováním členské základny. Cesta k monopolnímu postavení družstva na severní Moravě byla mimo jiné motivována převzetím ideologických vizí o budování Ostravska nebo oslavě těžkého průmyslu a dělníka.

Historicky největšího počtu prodejen i členů dosáhla Budoucnost v roce 1952 hodnotami 934 prodejen a 100 000 členů. V tomto období však už postupně docházelo k vymezování sfér působnosti maloobchodu. Na venkově mělo působit výhradně spotřební družstvo Jednota a ve městech jen prodejny státního obchodu Prahen. Budoucnost tak byla v roce 1953 zrušena.

V polovině šedesátých let sílila myšlenka o zavedení určité konkurence státního maloobchodu zvýšením počtu prodejen a možností nákupu zboží na Ostravsku, tedy v oblasti s výraznou koupěschopností obyvatelstva. Činnost spotřebního družstva Budoucnost tak byla v roce 1967 obnovena a kromě svého hlavního cíle převzalo družstvo společenské ideje tehdejšího Československa. Do nového programu patřily vedle maloobchodní a velkoobchodní činnosti také brigády socialistické práce, stavební akce Z, propagandistické rituály v podobě prvomájových slavností, zkrátka veškeré formy posilování role socialismu. Oproti předchozímu období byl důraz kladen také na produkci družstevních výrobků zahrnující zpracování masa, ryb, výrobu chleba a pečiva, zákusků, nealkoholických nápojů, ale i svačinek a polotovarů dodávaných nejen do vlastních, ale i do cizích provozoven. Novinkou bylo rozšiřování sítě prodejen o nákupní střediska nebo obchodní domy formou vlastní výstavby. Mnohé prodejny pak družstvo převzalo od státního obchodu, družstva Jednota nebo i Vítkovických železáren. Budoucnost působila v období československých totalitních let převážně v Ostravě. Vrcholným dílem však byl největší družstevní obchodní dům v republice otevřený roku 1973 v Havířově. Prodejny potra-

vin nebo smíšeného zboží doplněné o jednotku maso a uzeniny, bufet apod. byly umístovány zpravidla do lokalit nových sídlišť. K prodejnám potravin, smíšeného zboží a dalšího sortimentu přibýly závody veřejného stravování – restaurace, bufety, kavárny a cukrárny.

Po roce 1989 se družstvo Budoucnost nedokázalo přizpůsobit rozšiřování konkurence, novým trendům marketingu, standardům kvality i řízení podniku a v mnoha ohledech setrvalo na stereotypch socialistického hospodaření. K likvidaci tradičního regionálního maloobchodního i výrobního podniku přispěl prodej nebo pronájem většiny provozoven. Poslední významnější aktivity družstvo projevovalo roku 1997. Po dřívější slávě Budoucnosti dnes zbylo pouze osm ostravských prodejen, které jsou pod správou družstva COOP Morava.

Pravděpodobně jedinou vzpomínkou na stoleté výročí vzniku Budoucnosti je fotografická publikace Ostrava má BUDOUCNOST s podtitulem 100 let spotřebního družstva Budoucnost v Ostravě ve fotografiích 1919–2019, která vyšla na konci roku 2019.¹ Připomíná vybrané momenty z činnosti družstva prostřednictvím textů a fotografií, především je ale obrazovým průvodcem po zaniklých prodejnách. Fotografická kolekce obsahuje většinou dosud nepublikované snímky z archivu Antonína Válka (1942–2019), podnikového fotografa Budoucnosti v období normalizace, dále historické pohlednice z meziválečného období nebo současné fotografie. Je dosud nejobsáhlejší knihou o tomto spotřebním družstvu.

1 DURCZAK, Ondřej. *Ostrava má Budoucnost: 100 let spotřebního družstva Budoucnost v Ostravě ve fotografiích 1919–2019*. Ostrava: Ondřej Durczak – FotoD, 2019.

OBSAH

Monika Horsáková Editorial	1
Ilona Rozehnalová Co dál se Sadem Milady Horákové?	2
Ivan Motýl Telefonní čísla pro Milana Andrássyho	10
Pavel Hruška Pod víčky hřbitov, nebo jabloňový sad? (Za Güntherem Motýlem)	14
Petr Šimíček Za Martou Trnkovou (1932–2019)	18
Zuzana Zemanová Hornické vdovy – neznámé hrdinky	20
Nina Pavelčíková Příběh Sýkorova mostu	24
Vzpomínka Danuty Puffové na dění kolem Sýkorova mostu v roce 1945	24
Vypíšeme veřejnou soutěž na pamětní desku věnovanou ostravským obětem komunistických represí	28
Jan Lenart Hornické Krušné Hory v UNESCO, Ostrava přešlapuje	29
Martin Kopáček a Michal Feller Co pálí Ostravu?	32
Petr Lexa Přendík Pomník esperanta v Rottrově sadu v Zábřehu-Družstvě	34
Ondřej Durczak 100 let spotřebního družstva Budoucnost v Ostravě	37

Zcela zaplněný sál ostravské Fiducie na debatě o budoucí podobě sadu Milady Horákové.

ZA KRÁSNOU
OSTRAVU

KRÁSNÁ OSTRAVA

Vydal okrašlovací spolek Za krásnou Ostravu a spolek Fiducia v Ostravě 21. 3. 2020.

Ročník VIII., číslo 1

Redakce: Monika Horsáková, Ilona Rozehnalová

Graficky upravila a vysázela: Kristína Pupáková

Fotografie: Archiv města Ostravy, Roman Polášek, Ondřej Durczak, Petr Lexa Přendík, nakladatelství Dcera sestry, Jan Baka, archiv Danuty Puffové, archiv Ivana Motýla, Vladimír Michna, ovatrip.cz, dychamvostrave.cz, archiv okrašlovacího spolku Za krásnou Ostravu a spolku Fiducia.

Za podporu tisku bulletinu děkujeme:

Full HD tisk
printo

CONCEPT
advertising

FIDUCIA
organizování
kult. akcí
galerie

jarnemec.com

Přední strana obálky: Zaniklé kubistické krematorium ze sadu Milady Horákové

Zadní strana obálky: Komiks Jakuba Gajdošíka

